

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETAS
SOCIALINIO DARBO KATEDRA

LAURA KOVZINAITĖ
SOCIALINIO DARBO PROGRAMA

**MOTERŲ POŽIŪRIS Į VALSTYBĖS TEIKIAMĄ PARAMĄ
ŠEIMAI**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas
Doc. dr. Gediminas Navaitis

Vilnius, 2007

Turinys

Įvadas	3
I. Valstybės teikiama parama šeimai	7
1.1 Paramos šeimai politika: patirtis ir tendencijos	7
1.2 Šeimos instituto pokyčiai Lietuvoje	15
1.3 Paramos šeimai politika Lietuvoje	21
II. Moterų požiūrio į valstybės teikiamą paramą šeimai tyrimas	28
2.1 Tyrimo metodologija ir organizavimas	28
2.2 Moterų požiūrio į valstybės teikiamą paramą šeimai tyrimo rezultatai	32
2.3 Moterų požiūrio į valstybės teikiamą paramą šeimai tyrimo duomenų analizė	53
Išvados	58
Santrauka	60
Summary	61
Literatūra	62
Priedai	

Ivadas

Kiekvienoje valstybėje yra sukurtos atitinkamos socialinės paramos šeimai politikos priemonės, nes šeima suprantama kaip vertybė. Ji yra vaiko socializacijos pagrindas, šeimoje jis yra ugdomas, formuojasi jo charakteris, idealai (Bajoriūnas, 1997; Seliokienė, 2004). Požiūris į šeimą įtvirtintas pagrindiniam šalies įstatyme - Lietuvos Respublikos Konstitucijoje. Joje teigiama, kad šeima yra visuomenės pagrindas, kad valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę, vaikystę ir šeimas, auginančias ir auklėjančias vaikus namuose bei įstatymo nustatyta tvarka teikia joms paramą.

Dabartiniu metu paramos šeimai politika suprantama kaip vyriausybinių institucijų veiksmai ir socialinių ekonominių priemonių kompleksas, kurios skirtos šeimos struktūros ir gyvenimo kokybės modeliavimui. Paramos šeimai politika yra viena iš pagrindinių gerovės valstybės veikimo sričių, kuri įvairių priemonių pagalba minimizuoja negatyvias rinkos pasekmes šeimai ir jos nariams (Maslauskaitė, 2005). Svarbu pabrėžti, kad rengiant paramos šeimai politikos tikslus, principus bei motyvus yra būtina atsižvelgti ir įvertinti šalies demografinę, socialinę ir ekonominę situaciją, nes paramos šeimai politika turi atspindėti konkretaus laikotarpio sąlygas ir problemas.

Šiuo metu tai yra ypatingai aktualu mūsų valstybei. Dėl sparčiai besikeičiančių socialinių, ekonominių, kultūrinių sąlygų pasireiškė demografiniai šeimos pokyčiai, didėja šeimų gyvenimo būdų ir sąlygų įvairovė. Be to, pastaruoju metu pasirodė keletas naujų dokumentų projektų, skirtų šeimos politikai, kurie sukėlė audringas visuomenės diskusijas, tuo tik įrodydami, kad paramos šeimai politika yra aktuali socialinės politikos sritis.

Iki šiol Lietuvoje nėra atlikta itin daug tyrimų apie valstybės vykdomą paramos šeimai politiką. Moksliniuose tyrimuose nagrinėta paramos šeimai, auginančios vaikus, priemonių sistema Lietuvoje (Stankūnienė, Jonkarytė, Mitrikas, 2003), analizuoti šeimos ir gimstamumo pokyčiai, šeimos politikos modernizavimo užsienio šalyse aspektai bei šeimos politikos vertinimas ir lūkesčiai Lietuvoje (Stankūnienė, Jasilionienė, Jančaitytė, 2005), palankios šeimos politikos įgyvendinimo galimybės (Jančaitytė, 2006), požiūris į valstybės paramos šeimai veiksmingumą (Navaitis, 2007).

Pastaruoju metu šalys pripažįsta šeimos politikos svarbą socialinės politikos kontekste. Vis daugiau dėmesio skiriama aktyviems šeimos politikos veiksams. Tam įtakos turi vienas didžiausių XXI amžiaus iššūkių ekonomiškai pažengusioms šalims ir jų socialinės gerovės sistemoms – tai šeimos ir gimstamumo pokyčiai bei jų pasekmės: gyventojų skaičiaus mažėjimas, prarasta

demografinė pusiausvyra, spartus gyventojų senėjimas, didėjantis skirtumas tarp visuomenės kuriančios ir vartojančios dalies (Stankūnienė, Jasilionienė, Jančaitytė, 2005).

Taip pat svarbu pabrėžti, kad demografinės elgsenos pokyčius lemia didėjantis moterų ekonominis aktyvumas, t.y. išaugo dirbančių moterų skaičius. Moterys, siekdamos įsitvirtinti darbo rinkoje, įgyti profesinį pripažinimą, susiduria su sunkumais. Kad galėtų gimdyti ir prižiūrėti mažamečius vaikus, jos turi daryti darbinės veiklos pertraukas. Tad tokia padėtis daugelį moterų verčia turėti mažiau ar netgi nė vieno vaiko (Young, 2000; Stankūnienė, Jasilionienė, Jančaitytė, 2005).

Taigi šeimos formų įvairovės sklaida, santuokos silpnėjimas ir padidėjęs motinų profesinis užimtumas rodo saugos struktūros, kuri buvo siejama su šeimos bei giminės funkcijomis, silpnėjimą ir atskleidžia, kad šeimos gebėjimo suteikti gerovę ir socialinę globą negalima laikyti savaime suprantamu dalyku (Arnlaug, 2006).

Todėl ir šiame darbe pagrįstai kyla **mokslinė problema**, koks yra vyraujantis moterų požiūris į valstybės teikiamą paramą šeimai, ar esama parama reikalinga, ar ji skatina moteris gimdyti ir auginti vaikus. Kitaip tariant, atskleisti vykdomos paramos šeimai politikos ir moterų pageidavimų jai neatitikimus.

Todėl šio **tyrimo objektu** pasirinktas moterų požiūris į Lietuvoje teikiamą valstybės paramą šeimai.

Tyrimo tikslas – ištirti, kaip Vilniaus mieste gyvenančios, vaikus auginančios moterys vertina valstybės teikiamą paramą šeimai Lietuvoje.

Iškeltos šios **tyrimo hipotezės**:

H1. Moterys, auginančios vaikus, informaciją apie valstybės teikiamą paramą šeimai gauna iš formalių šaltinių.

H2. Žemesnio išsimokslinimo respondentės dažniau paramos šeimai politiką vertina neigiamai.

H3. Moterys iš nepasiturinčių šeimų valstybės teikiamą paramą šeimai vertina kaip nepakankamą.

H4. Moterys iš pasiturinčių šeimų dažniau naudojasi įvairiomis šeimai teikiamomis lengvatomis darbovietėje.

H5. Kuo žemesnis šeimos pragyvenimo lygis, tuo dažniau sprendime turėti vaikų dominuoja paramos šeimai faktorius.

Darbe numatyti šie **tyrimo uždaviniai**:

1. Palyginti paramos šeimai modelius socialinės gerovės valstybėse.

2. Įvertinti dabartinius šeimos instituto pokyčius Lietuvoje.
3. Išanalizuoti įstatymus, reglamentuojančius paramos šeimai teikimą Lietuvoje.
4. Apibrėžti pagrindines respondenčių socialines-demografines charakteristikas.
5. Nustatyti dominuojančius informacijos šaltinius apie valstybės teikiamą paramą šeimai.
6. Nustatyti, kaip respondentės apibendrintai vertina visą valstybės teikiamą paramą šeimai Lietuvoje.
7. Iširti, kiek respondentėms yra reikalingos valstybės mokamos išmokos besilaukiančioms, vaikus auginančioms moterims.
8. Įvertinti respondenčių galimybes pasinaudoti darbovietėje taikomomis lengvatomis vaikų besilaukiančioms, juos auginančioms moterims.
9. Nustatyti, kaip respondentės vertina Vilniuje teikiamų vaikų priežiūros paslaugų prieinamumą bei kokybę.
10. Nustatyti pagrindines problemas, iškylančias vaikus auginančioms šeimoms.
11. Apibrėžti sąlygas, kurioms esant daugiau moterų/šeimų nuspręstų susilaukti vaikų.

Metodologija.

Familistika – tai mokslas, padedantis gilintis į šeimos raidą ir jos dabartinį būvį (Bajoriūnas, Uzdila ir kt.). Todėl dėka šios metodologinės nuostatos, galima pažinti ir įvertinti esamą šeimos padėtį bei su šeimos gyvenimu susijusias problemas.

Fenomenologijos pagrindinė idėja yra ta, kad pasaulis yra toks, kokį jį suvokia žmonės, (Husserl, Schutz ir kt.). Todėl remiantis šia metodologine nuostata, galima išaiškinti ir suprasti objektyvių socialinių reiškinių tapsmą subjektyvių individų patirties pagrindu. Kitaip tariant, suvokti moterų požiūrio skirtumus jų individualios patirties pagrindu.

Darbe taikyti tyrimo metodai:

- *Teoriniai*: mokslinės literatūros šaltinių bei dokumentų analizė, vertinimas, lyginimas ir apibendrinimas.
- *Empiriniai*: sudaryta anketa kiekybiniam tyrimui skirta nustatyti moterų požiūrį į paramos šeimai politiką.
- *Statistiniai*: Statistinė empirinių duomenų analizė atlikta, naudojant SPSS programa.

Darbo struktūra ir apimtis.

Siekiant įgyvendinti užsibrėžtus tikslus, atitinkamai apgalvota darbo struktūra. Darbas sudarytas iš dviejų pagrindinių dalių. Pirmojoje dalyje analizuojama valstybės teikiamos paramos šeimai samprata. Pateikiama bendra paramos šeimai politikos supratimas, jos modeliai skirtingose

socialinės gerovės valstybėse bei aptariamos vyraujančios šiuolaikinės paramos šeimai politikos tendencijos. Taip pat pristatomi šeimos instituto pokyčiai Lietuvoje: gimstamumo tendencijos ir pagrindiniai šeimos deinstitutionalizacijos bruožai. Apžvelgiama paramos šeimai politika Lietuvoje, t.y. pateikiama pagrindinių šeimos politiką reglamentuojančių strateginių dokumentų vertinimas ir aptariama pagrindinė paramos šeimai, auginančiai vaikus, priemonių sistema.

Antroje darbo dalyje pristatomas moterų požiūris į valstybės teikiamą paramą šeimai tyrimas, aptariama tyrimo metodologija bei pristatomi ir analizuojami gauti tyrimo rezultatai atsižvelgiant į respondenčių socialines-demografines charakteristikas.

Darbą sudaro įvadas, dvi dalys, išvados, santraukos lietuvių ir anglų kalba, literatūros sąrašas ir priedai. Tyrime pateiktos 25 vaizdinės priemonės, iš kurių 5 lentelės ir 20 paveikslų. Taip pat darbe pateikiami 3 priedai. Darbo apimtis – 65 puslapiai (be priedų). Panaudoti 65 literatūros šaltiniai.

I. Valstybės teikiama parama šeimai

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, pradėta naujai kurti paramos šeimai politika. Išskelti nauji tikslai, motyvai bei formuojama nauja paramos šeimai priemonių sistema.

Valstybės kuriama paramos šeimai politika turi itin svarbų vaidmenį šeimoms. Ypatingai pastaruoju metu, kai pasaulyje pastebimi šeimos deinstitutionalizacijos procesai. Tad valstybė, siekdama modernizuoti paramos šeimai politiką turi kurti tokią politiką, kuri leistų šeimoms atlikti savo funkcijas, stiprinti jas ir didinti jų aktyvumą.

1.1 Paramos šeimai politika: patirtis ir tendencijos

Paramos šeimai politika ir jos modeliai

Paramos šeimai politika yra suprantama gana nevienodai. Kai kuriose šalyse ji sutapatinama su socialine politika. Be to, ši samprata labai priklauso nuo to, kokia socialinės politikos ideologija išpažįstama ir kokio socialinės gerovės modelio atstovė yra valstybė. Tačiau paramos šeimai politika dabartiniu metu dažniausiai suprantama kaip vyriausybinių institucijų veiksmai, kurių tikslas yra kurti sąlygas normaliam šeimų funkcionavimui; remti šeimoms, siekiant padėti joms realizuoti savo funkcijas; skatinti šeimoms ir jų narius atlikti savo funkcijas; išreikšti prioritetinį šeimos modelį (Stankūnienė, Eidukienė, Gruževskis, 2001).

Pasak A. Maslauskaitės (2005), literatūroje galima aptikti du šeimos politikos apibrėžimus: siaurąjį ir platųjį. Pagal siaurąjį apibrėžimą šeimos politika orientuota į vaikus auginančias poras ar vienišus tėvus bei šioms grupėms taikomas išmokas, pašalpas, privilegijas ir paslaugas. Platusis paramos šeimai politikos apibrėžimas jungia visas viešosios politikos sritis, kurios veikia šeimos gyvenimą: šeimos teisę, švietimą, sveikatos apsaugą, užimtumo politikos priemones ir pan. Dar kitame apibrėžime valstybės parama šeimai suprantama kaip piniginių išmokų, kompensacijų bei socialinių paslaugų visuma, kuria siekiama stiprinti šeimos socialinę instituciją, skatinti gyventojų kokybinį ir kiekybinį atkūrimą, sudaryti prielaidas šeimoms savarankiškai įveikti jų raidos sunkumus (Navaitis, 2007). Tačiau šiame darbe paramos šeimai politika bus nagrinėjama tik siaurąją prasme, vertinant šeimoms taikomas išmokas, lengvatas bei paslaugas.

Paramos šeimai politiką formuoti ir įgyvendinti gali įvairaus lygio socialinės institucijos ir struktūros: vyriausybės; vietinės valdžios; visuomeninės, bendruomeninės; privačios. Pagrindiniai paramos šeimai politikos veiksmai, įgyvendinamų tiek specialiomis, tiek funkcionuojančiomis socialinės bei ekonominės politikos priemonėmis, tipai yra įstatymai ir normos; pašalpos ir lengvatos; paslaugos (Stankūnienė, Eidukienė, Gruževskis, 2001).

Siekiant suprasti šalių paramos šeimai politikos skirtumus pirmiausia būtina aptarti socialinės gerovės valstybės sampratą bei šalyse vyraujančius skirtingus socialinės politikos modelius.

Socialinės gerovės valstybės terminas aptinkamas daugelyje literatūros šaltinių. Pavyzdžiui, pagal L. Bryson (1992) sąvoka socialinės gerovės valstybė yra naudojama tuomet, kai šalis turi sukurtą bent minimalią institucinę aprūpinimo sistemą, kuri tenkina pagrindinius ekonominius ir socialinius piliečių poreikius. Tuo tarpu Socialinės apsaugos terminų žodyne (1999) socialinės gerovės valstybe yra vadinama tokia valstybė, kurioje rūpinamasi visapusiška gyventojų apsauga, įskaitant valstybės išmokas bei paslaugas, ir laiduojama žmonių gerovė. Dar kitame apibrėžime yra akcentuojama valstybės atsakomybė už jos piliečių gerbūvį organizuojant įvairias programas socialiniams pavojams (rizikoms) įveikti (40). Taigi esminiai socialinės gerovės valstybės bruožai yra tam tikra dalis valstybės atsakomybės už socialinės gerovės kūrimą ir prieinamumą visiems valstybės gyventojams.

Kitas svarbus aspektas – tai išskiriami tam tikri socialinės gerovės valstybių tipai, kuriuose įgyvendinami skirtingi socialinės politikos modeliai. Didžiausiu indėliu, kuriant gerovės valstybių kvalifikaciją, laikomos anglų politologo Richard'o Titmuss'o pateiktos schemas. Jo darbai padėjo pagrindus liberalaus, konservatyvaus ir socialdemokratinio modelių išskiriami. Kiek vėliau danų mokslininkas G. Esping-Andersen šį skirstymą labiau pritaikė politologijos mokslui ir išskyrė tris pagrindinius socialinės gerovės valstybės modelius (Dromantienė, 2004). Remiantis šio mokslininko tipologizacija vėliau ir bus aptarti modeliuose vyraujantys požiūriai į šeimos politiką.

G. Esping-Andersen gerovės valstybių modelių klasifikavimas yra grindžiamas socialinių teisių charakteristikomis, stratifikacijos sąlygojama struktūra ir valstybės-šėimos-rinkos savitarpio santykių būdais. Pagal tai, kaip skirtingos šalys vykdo savo įsipareigojimus kurdamos socialinę gerovę, jis išskyrė tris gerovės valstybių tipus: liberalųjį, konservatyvųjį-korporatyvinį, socialdemokratinį (Stankūnienė, Eidukienė, Gruževskis, 2001). Taip pat mokslininkas vėliau išskyrė ir ketvirtąjį, vadinamąjį Viduržemio modelį.

Liberalaus gerovės valstybės modelio pavyzdžiais galėtų būti tokios šalys kaip JAV, Didžioji Britanija, Kanada, Australija. Liberalioje gerovės valstybėje pirmenybė teikiama rinkai. Valstybė garantuoja tik minimalią paramą savo piliečiams ir stengiasi, kad pats individas, pasikliaudamas rinka, užsitikrintų sau gerovę. Liberalioje gerovės valstybėje individas yra skatinamas dalyvauti rinkoje ir taip pasirūpinti pragyvenimo šaltiniu. Šiame politikos modelyje rinka, bet ne valstybė, garantuoja didžiausią gerovės dalį. Valstybė tik stengiasi sušvelninti skurdo, nelygės, nedarbo problemas nedidelėmis išmokomis (Guogis, 2000). Dirbantieji gali gauti paramą

šeimai per rinką, privačiai apsidrausdami arba atsižvelgiant į jų sukauptas santaupas (Bagdanavičius, 2005). Socialiniai paramai, pašalpai gauti yra taikoma labai griežta kontrolė, o be to, ši parama dažnai žmonių suvokiama kaip trikdanti, gėdinga.

Konservatyvaus – korporatyvinio gerovės valstybės pavyzdžiais galėtų būti Vokietija, Italija, Austrija, Prancūzija. Modelio esmę sudaro trys pagrindiniai bruožai: korporatyvizmas, etatizmas ir familializmas. Šeimos politikai reikšmingas familializmas – tai vyro-maitintojo modeliu grindžiama socialinė apsauga bei šeimos atsakomybė rūpintis savo nariais, t.y. subsidiarumo principo akcentavimas (Jančaitytė, 2004). Socialinės paslaugos teikiamos tik tuomet, kai šeima pati nesugeba susitvarkyti su iškilusiomis gerovės problemomis. Šio tipo modelyje stangiamasi išlaikyti klasinę priklausomybę ir statusą taikant įvairias socialinio draudimo schemas. Kitaip tariant, skirtingų klasių ir nevienodą statusą turinčios šeimos turi teisę į skirtingas socialines išmokas ir paslaugas (Bernotas, Guogis, 2003).

Švedija, Danija, Suomija ir Norvegija yra priskiriamos prie *socialdemokratinų valstybių*. Šio modelio gerovės valstybės prisiima didžiulę atsakomybę už savo šalies piliečių materialinės gerovės užtikrinimą. Visi piliečiai turi vienodas teises į esančias socialines pašalpas ir išmokas. Todėl socialdemokratinio modelio valstybių politika yra universali, skatinanti lygybę (Stankūnienė, Eidukienė, Gruževskis, 2001).

Viduržemio modeliui priklausančios šalys remiasi krikščioniškuoju socialiniu mokymu, kuris ypatingai pabrėžia šeimos, kaip svarbiausios socialinės gerovės kūrėjos, vaidmenį. Čia stebimas aiškus vaidmenų pasiskirstymas šeimoje: vyras maitina šeimą, žmona prižiūri vaikus ir pagyvenusius giminaičius bei atlieka namų ruošos darbus (Jančaitytė, 2004).

Taigi, G. Esping-Andersen išskirti gerovės modeliai išryškina skirtingus rinkos, valstybės ir šeimos santykius. Liberaliame modelyje už gerovės kūrimą atsakinga rinkos, konservatyviame ir viduržemio – šeima, o socialdemokratiname – valstybė.

Skirtinguose gerovės valstybės modeliuose yra skiriamos skirtingos šeimos politikos priemonės (1 lentelė):

- Konservatyviame modelyje vykdoma bendra paramos šeimai politika;
- Socialdemokratinio modelio šalyse - dviejų darbo užmokesčio politika;
- Liberaliame gerovės modelyje - į rinką orientuota politika.

Valstybė, kurioje vykdoma *bendra paramos šeimai politika*, formuoja tradicinį požiūrį į šeimą. Čia taikomos tokios priemonės, kaip vaiko pašalpa; mokesčio lengvatos šeimai, auginančiai nepilnamečius vaikus ir kur vienas iš sutuoktinių yra ekonomiškai neaktyvus; valstybinės vaiko

priežiūros palaugos nuo 3 iki 6 metų vaikams (Jančaitytė, 2004). Piniginė parama šeimoms, auginančioms nepilnamečius vaikus, dažniausiai nepriklauso nuo tėvų dalyvavimo darbo rinkoje ir nesiejama su darbo užmokesčiu. Šiame politikos modelyje valstybės ideologija grindžiama tuo, kad motinos pareiga yra auginti vaikus namuose. Esanti mokesčių sistema, kuri daro nuolaidas šeimai, kai vienas iš tėvų nedirba, taip pat skatina namų šeimines pasilikti namuose. Vaikų galimybės lankyti ikimokyklinės ugdymo įstaigas yra menkesnės. Konservatyvus – korporatyvinio modelio gerovės valstybėse pirmiausia akcentuojamas galimybių tėvui dirbti sudarymas. Šio modelio šalys pasižymi žemiausiais lyčių lygybės rodikliais, nes nesudaromos galimybės daugeliui moterų po

1. Lentelė Šeimų politikos modeliai

Modelis	Pagrindiniai modelio bruožai	Modeliui priskiriamos šalys
Dviejų maitintojų modelis	<ul style="list-style-type: none"> • Gerai išplėtos valstybinės vaiko priežiūros paslaugos; • Dosni pašalpų šeimoms sistema; • Moterys skatinamos dalyvauti darbo rinkoje, sudaromos galimybės derinti šeimos ir darbo sferas; • Žemiausi lyčių nelygybės rodikliai; • Ekstensyvi defamilizacija 	Danija, Suomija, Norvegija, Švedija.
Bendrosios paramos šeimai modelis	<ul style="list-style-type: none"> • Pašalpų sistema – nuo nuosaikios iki dosnios; • Ribota valstybinių vaiko priežiūros paslaugų pasiūla; • Palaikomas tradicinis darbo tarp lyčių pasidalijimas visuomenėje ir šeimoje; • Vyrauja didžiausia skurdo lygio pagal lytį diferenciacija; • Silpna defamilizacija. 	Austrija, Belgija, Vokietija, Prancūzija, Airija, Italija, Nyderlandai, Ispanija.
Į rinką orientuotas modelis	<ul style="list-style-type: none"> • Menkai išplėtos valstybinės vaiko priežiūros paslaugos; • Nedidelės pašalpos; • Individai pasikliauja rinka, savo turimais ištekliais ir šeima; • Užima tarpinę padėtį pagal lyčių lygybės rodiklius; • Defamilizacija gali vykti per rinką. 	Šveicarija, Japonija, Jungtinė Karalystė, Naujoji Zelandija, JAV, Kanada.

Sudaryta remiantis: Stankūnienė V., Jasilionienė A., Jančaitytė R. *Šeima, vaikai, šeimos politika: modernėjimo prieštaros*. Vilnius, 2005, p. 134-135.

motinystės atostogų grįžti į darbą. O ištekėjusių moterų pajamos apmokestinamos priklausomai nuo vyro pajamų. Tokia paramos šeimai politika išsaugo patriarchalinį požiūrį į šeimą. Valstybė teikia paramą tik tada, kai pati šeima negali išspręsti iškilusių problemų. Todėl šalys, vykdydamos bendro pobūdžio paramos šeimai politiką skatina didžiausią lyčių nelygybę, sąlygoja žemus gimstamumo rodiklius, neskatina vaikų skurdo mažėjimo (Stankūnienė, Eidukienė, Gruževskis, 2001).

Socialdemokratinio socialinės gerovės politikos modelio šalyse yra vykdoma *dviejų darbo užmokesčių paramos šeimai politika*, kuri remiasi universlumo ir lygybės principais. Dviejų darbo užmokesčių politika skatina tokias paramos šeimai priemones, kaip valstybines dienos priežiūros paslaugas ne tik 3-6 metų, bet ir 0-2 metų vaikams; mokamos motinystės/tėvystės atostogos; valstybinės pagalbos namuose paslaugos pagyvenusiems žmonėms. Svarbus politikos akcentas yra moters išlaisvinimas iš nemokamo darbo šeimoje ir galimybės dalyvauti darbo rinkoje bei išlaikyti ir tęsti karjerą suteikimas (Jančaitytė, 2004). Kitaip tariant, socialinės gerovės politikos modelio tikslas – lygybės ir aukšto gyvenimo lygio užtikrinimas, tad valstybės perima daugelį tradicinei šeimai būdingų funkcijų ir teikiama parama yra orientuota į individo nepriklausomybės užtikrinimą. Visiškas užimtumas yra esminis socialdemokratinio modelio politikos elementas. Vaikų skurdas šiose šalyse yra mažiausias. Taip pat didelis dėmesys skiriamas lyčių lygybės užtikrinimui bei maksimaliai suvienodintos sutuoktinių ir gyvenančių kartu teisės į socialinį aprūpinimą (Maslauskaitė, 2005; Stankūnienė, Eidukienė, Gruževskis, 2001).

Į rinką orientuota šeimos politika dažniausiai vyrauja liberaliam socialinės gerovės politikos modelio valstybėse. Valstybė suteikia tik minimaliai būtiną paramą vaikus auginančioms šeimoms. Valstybė dažniausiai neprisiima atsakomybės už ikimokyklinio amžiaus vaikų priežiūros institucijų plėtrą. Todėl moterys turi nutraukti savo karjerą, kad galėtų auginti vaikus, o tai turi neigiamos įtakos profesinei karjerai, ypač pajamoms ir socialinėms teisėms (Jančaitytė, 2004). Čia būdinga pozicija, kad vaikai ir šeima yra individualus reikalas, pasirinkimas ar net malonumas, tad valstybė į tai nesikiša, laikosi neutralios pozicijos. Valstybės intervencinis vaidmuo pasireiškia tik susidarius ribinei situacijai: smurtui, skurdui (Maslauskaitė, 2005). Todėl teikiamos universalios išmokos ar socialinio draudimo formos yra minimalios. Pašalpos labai ribotos, nes manoma, kad didelės pašalpos mažina iniciatyvą dirbti. Dauguma vaikus auginančioms šeimoms valstybės teikiamų socialinių paslaugų ir išmokų yra testuojamos ir skirtos probleminėms šeimoms. Tačiau pašalpos, mokamos pajamų testavimo principu, nemažina skurdo ir nelygybės visuomenėje. Liberalaus modelio socialinės gerovės valstybėse, kur rinkai suteikiama teisė reguliuoti užimtumo santykius, vaikų skurdo lygis yra didžiausias, o paramos šeimai priemonės, kurios sąlygoja lyčių

lygybę, yra išvystytos silpnai. Į rinką orientuotas paramos šeimai tipas formuoja neutralią politiką šeimos atžvilgiu (Stankūnienė, Eidukienė, Gruževskis, 2001).

Apžvelgti literatūros šaltiniai suformuoja prielaidą, kad paramos šeimai politikos reikšmė ir vieta įvairiose gerovės valstybėse yra skirtinga, skiriasi šeimos politikos prioritetai bei priemonės. Socialdemokratinio gerovės modelio šalims būdinga dviejų darbo užmokesčių paramos šeimai politika, kuriai svarbus lyčių lygybės užtikrinimas. Konservatyvaus – korporatyvinio modelio valstybėms būdingas bendras paramos šeimai tipas, kuri remia vyro-šeimos maitintojo ideologiją ir taiko tradicinių šeimos santykių išsaugojimo motyvą. Liberalaus modelio valstybių paramos šeimai politika orientuota į rinką, kurios vyraujanti ideologija yra būtent rinkos santykiai. Svarbu suvokti, kad siekiant sukurti tinkamą paramos šeimai politikos modelį yra būtina atsižvelgti į kitų šalių patirtį, taikomų modelių silpnąsias ir stipriąsias puses.

Paramos šeimai politikos šiuolaikinės tendencijos

Šeimos politika pastaruju metu vėl sugrįžta į Europos valstybių socialinės politikos centrą. Vis daugiau šalių pripažįsta poreikį imtis aktyvių šeimos politikos veiksnių (Stankūnienė, Jasilionienė, Jančaitytė, 2005). Tam įtakos turėjo keletas veiksnių (Maslauskaitė, 2005, p. 56):

- Demografiniai pokyčiai: pirmiausia gimstamumo mažėjimas, kuris privertė peržiūrėti šeimos politiką, anksčiau orientuotą į vieno dirbančiojo (paprastai tėvo) šeimą;
- Išaugęs ekonominis šeimų pažeidžiamumas visose industrinėse šalyse (ūkio ciklai, nedarbas verčia ginti šeimą nuo skurdo rizikos);
- Bendras Europos ekonominės erdvės ir jos socialinės politikos atsiradimas;
- Ekonominė globalizacija ir išaugusi pasaulinė konkurencija, kurios sąlygomis socialinės gerovės valstybė yra per brangi, todėl sprendžiama, kaip riboti paramos šeimai politiką, tikslinti jos adresatą.

Siekiant suprasti paramos šeimai politikos šiuolaikines tendencijas yra tikslinga išskirti paramos šeimai politikos raidos etapo bruožus ES šalyse. A. Maslauskaitė (2005) išskiria šias pagrindines tendencijas:

1. Išlaidos šeimos politikai nuo 1980-ųjų ES senbuvėse (išskyrus Daniją, Suomiją, Liuksemburgą) beveik neaugo. Pagal išlaidas, šeimos politikai pirmauja Prancūzija, Suomija, Liuksemburgas, Švedija. Mažiausiai išleidžia Didžioji Britanija, Ispanija, Portugalija.

2. Bendra visoms šalims tendencija – perėjimas prie testuojamų išmokų. Jei 6-7-ajame XX a. dešimtmetyje vyravo universalios išmokos, tai vėliau paramos šeimai politika tapo vis labiau orientuota į tuos, kuriems valstybės parama būtiniausia.

3. Kadangi mažėja piniginės išmokos šeimai, vis labiau įvairuoja motinystės/tėvystės atostogos. Jos ilgėja (labiausiai išaugo Danijoje, Suomijoje, Portugalijoje, Švedijoje), auga apmokėjimas už jas, kuriamos įvairios lanksčios atostogų schemos (Prancūzijoje, gimdant trečią ir paskesnius vaikus, jos ilgėja).

4. Kartu su motinystės/tėvystės atostogų kaita dideli pokyčiai nuo 1980-ųjų vyko skiriant vaiko auginimo ir priežiūros atostogas. Čia šalys skiriasi pagal atostogų apmokėjimą (dalis siūlo nemokamas, dalis – mokamas), apmokėjimo pobūdį (testuota ir netestuota apmokėjimo dalis), trukmę (nuo 3 iki 36 mėnesių), atostogų išnaudojimo lankstumą (galima išnaudoti dalimis).

5. Didelis dėmesys skiriamas vaikų priežiūros paslaugų plėtrai ir prieinamumui. Bendra tendencija – privilegijos mažas pajamas gaunantiems tėvams (mažesnės įmokos už paslaugas), lanksčių vaiko priežiūros paslaugų schemų įvedimas. Prancūzija, kurioje labai trūksta vaikų priežiūros įstaigų, nuo 1994 metų moka tėvams, kurie samdo aukles vaikų priežiūrai, išmokas.

Taigi, išryškėja tendencija, kad paramos šeimai politikos priemonės, taikomos Europos Sąjungos senbuvėse, orientuotos į vaiko gerovės užtikrinimą bei ypač aktyvių dviejų dirbančiųjų šeimos narių politikos rėmimą. Tuo tikslu stengiamasi sukurti sąlygas moterims įsilieti į darbo rinką plėtojant vaiko priežiūros paslaugas. Anot L. Haas ir S. K. Wisensale (2006), kai kuriose pasaulio šalyse šiuolaikinė paramos šeimai politika būtent suprantama ir orientuota kaip į vaiko priežiūros paslaugų plėtrą ir teikimą dirbančioms motinoms.

Kitas svarbus etapas kuriant paramos šeimai politiką – tai praėjusiame dešimtmetyje tarptautinių organizacijų iniciatyva rengiamos svarbios regioninės ir pasaulinio lygio konferencijos gyventojų ir visuomenės raidos klausimais. 1993 metais Ženevoje vyko Europos gyventojų problemų konferencija, 1994 metais Kairo konferencija „Gyventojai ir visuomenės raida“ bei 1995 metais Pekine vyko IV-oji pasaulinė konferencija moterų klausimais. Konferencijų metu priimtos tarptautinės programos ir rekomendacijos nulėmė, jog į šeimos politikos plėtros tikslus buvo įtrauktas lyčių lygybės ir lygių galimybių siekis. Vieni iš svarbiausių šiose veiksmų programose ir rekomendacijose išsakyti tikslai yra šie (Stankūnienė, Jasilionienė, Jančaitytė, 2005):

- Kurti vaikams ir šeimai draugiškesnę visuomenės aplinką;
- Siekti politinės, socialinės ir ekonominės vyrų ir moterų lygybės, įskaitant lygias profesinio užimtumo galimybes ir lygią atsakomybę šeimai;

- Padėti tėvams (motinai ir tėvui) derinti profesinius įsipareigojimus su tėvo ir motinos vaidmenimis.

Kitaip tariant, paramos šeimai sistema turi kurti sąlygas, leidžiančias šeimoms atlikti savo funkcijas, stiprinti šeimas ir didinti šeimų aktyvumą. Tad šeimai turi būti sukurta palanki darbo rinka ir gerinamos vaikų priežiūros ir ugdymo paslaugos taip sudarant palankias sąlygas dirbantiems tėvams derinti profesinius interesus su tėvystės (motinystės ir tėvystės) siekiais, šeimos funkcijų atlikimu bei sukuriant šeimos išlikimo savarankiška ir autonomiška prielaidas (22).

Siekiant įgyvendinti šiuolaikinės paramos šeimai politikos kryptį, t.y. sąlygų šeimos ir darbo suderinamumui kūrimą, paprastai yra įvardijamos šios pagrindinės priemonės:

- Vaiko priežiūrai skirtų atostogų ir jų apmokėjimo sistema;
- Vaiko priežiūros paslaugos;
- Lanksčios ar dalinio užimtumo formos.

Atostogų schemas turėtų būti ganėtinai dosnios, pakankamos trukmės ir skatinančios lyčių lygybę. Vaiko priežiūros paslaugos turėtų būti pigios arba subsidijuojamos, paslankios ir prieinamos visiems ikimokyklinio amžiaus vaikams. Lanksčios darbo formos neturi turėti neigiamos įtakos abiejų tėvų karjeros siekiams (Reingardė, 2006). Tai priemonės, kurios sudaro socialinės gerovės politikos, susijusios su vaikų gimdymu ir auginimu, pagrindą. Dažniausiai jos yra papildomos ir kitomis paramos šeimoms, auginančioms mažamečius vaikus, formomis: įvairiomis pašalpomis, mokesčių lengvatomis, (iš dalies) nemokamomis viešojo transporto paslaugomis, būsto subsidijomis ir pan. (Stankūnienė, Jasilionienė, Jančaitytė, 2005).

Apibendrinant galima teigti, kad paramos šeimai politikos sritis tampa vis svarbesne socialinės politikos dalimi įvairiose šalyse. Dėl vykstančių šeimos ir gimstamumo pokyčių bei jų pasekmių, šalys yra priverstos keisti paramos šeimai pobūdį. Pagrindinės šeimos politikos priemonės turi būti orientuotos į vaiko gerovės užtikrinimą bei ypač aktyvių dviejų dirbančiųjų šeimos rėmimą. Kitaip tariant, svarbu, kad paramos šeimai politika kurtų sąlygas, leidžiančias šeimoms atlikti savo funkcijas, stiprinti jas bei didinti jų aktyvumą.

1.2 Šeimos instituto pokyčiai Lietuvoje

Gimstamumo tendencijos

Nuo 20 a. dešimto dešimtmečio mūsų valstybėje, kaip ir kitose postkomunistinėse šalyse, pasireiškė spartus gimstamumo mažėjimas. Pasiektas mažiausias lygis, kuris nebeužtikrina išplėstinės ir paprastos gyventojų reprodukcijos bei nulemia depopuliaciją. Tad gimstamumo mažėjimas tampa viena opiausių problemų Lietuvoje (Stankūnienė, Eidukienė, Gruževskis ir kt., 2001).

Lietuvos statistikos departamento duomenimis suminis gimstamumo rodiklis sumažėjo nuo 2,03 (1990 m.) iki 1,27 (2005 m.) (2 lentelė). Lyginant su ES šalių senbuvėmis, 1990 m. suminis gimstamumo rodiklis buvo truputį didesnis tik Švedijoje (2,13) ir Airijoje (2,11), o 2004 m.

2 lentelė. Suminis gimstamumo rodiklis Lietuvoje*

Metai	Iš viso	Mieste	Kaime
1990	2,03	1,78	2,76
1995	1,55	1,38	2,00
2000	1,39	1,16	2,03
2001	1,30	1,10	1,85
2002	1,24	1,05	1,75
2003	1,26	1,08	1,75
2004	1,26	1,11	1,66
2005	1,27	1,14	1,60

*Suminis gimstamumo rodiklis – vidutinis gyvų gimusių skaičius, kurį moteris pagimdė per visą savo reproduktyvų gyvenimo laikotarpį (15–49), jeigu ji sulauktų 50 metų amžiaus ir kiekvienoje amžiaus grupėje išliktų duotų metų gimstamumo rodiklis.

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas, prieiga per internetą
<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1882> [žiūrėta 2007 04 14]

tapusių ES narėmis – tik Slovėnijoje (2,09), Lenkijoje (2,05) ir Estijoje (2,04). Tačiau nuo XX a. paskutinio dešimtmečio gimstamumas Lietuvoje ėmė mažėti ir kur kas sparčiau nei daugelyje ES šalių. 2004 m. gimstamumo lygis truputį mažesnis nei Lietuvoje buvo tik Latvijoje (1,24), Lenkijoje (1,23), Čekijoje (1,23), Slovėnijoje (1,22) ir Slovakijoje (1,15) (23). Svarbu žinoti, kad jei suminis gimstamumo rodiklis yra žemesnis nei 2,1 – tai jis neužtikrina kartų kaitos. Kitaip tariant, prasideda depopuliacija. Kaip matyti iš pateiktų duomenų (žiūrėti 2 lentelę), Lietuvoje gimstamumas per vieną dešimtmetį sumažėjo nuo lygio, kuris užtikrino kartų kaitą, iki lygio, nulemiančio itin didelę depopuliaciją. O tai, savo ruožtu, pasak A. Maslauskaitės (2005), prisidedama prie visuomenės

senėjimo, kuris turi įtakos ūkiui, valstybės išlaidoms socialinėms reikmėms, socialinei pusiausvyrai visuomenėje.

3 lentelė. Vaikai pagal gimimo eiliškumą Lietuvoje, procentais

Iš viso	Pirmieji	Antrieji	Tretieji	Ketvirtieji	Penktieji ir paskesnieji
1990	47,9	36,2	10,8	3,0	2,1
1995	50,2	34,6	9,7	3,1	2,4
2000	46,8	34,2	11,7	4,0	3,3
2005	49,5	33,9	10,1	3,4	3,1

Šaltinis: *Lietuvos gyventojai: struktūra ir demografinė raida*. Vilnius, 2006, p. 118

Gimstamumas labiausiai mažėja dėl to, kad sumažėjo vaikų, kurie gimė pirmieji ir antrieji (žiūrėti 3 lentelę). 1990 m. pirmieji gimė 27,2 tūkst. vaikų (47,8%), antrieji – 20,6 tūkst. (36,2%), o 2005 m. atitinkamai 15,1 (49,5%) ir 10,3 tūkst. (33,9%) vaikų, t.y. per metus gimstančių tiek pirmų, tiek ir antrų vaikų skaičius šiuo metu yra daugiau nei 10 tūkst. mažesnis nei prieš penkiolika metų (Kasnauskienė, 2006; 23). Be to, pirmojo vaiko susilaukiama vis vyresniame amžiuje. Jei 1990 m. vidutinis moters amžius gimdant pirmą vaiką buvo 22,9 metai, tai 2002 metais šis amžius išaugo iki 24,3 metų (Maslauskaitė, 2005, p. 11). Kasmet gimstančių trečiais vaikų skaičius šiuo laikotarpiu sumažėjo nuo 6,2 iki 3,1 tūkst., ketvirtais – nuo 1,7 iki 1 tūkst., o penktais ir paskesniais išliko artimas 1 tūkst. (23).

Taip pat įtakos gimstamumo rodikliams turi ir vaikų, gimusių ne santuokoje, skaičius. Pastarųjų permainų laikotarpiu nesantuokinių vaikų dalis padidėjo nuo 7% (1990 m.) iki 29,5% (2003 m.). Tik 2004 m. jų dalis truputi sumažėjo – iki 28,7% (Stankūnienė, Jasilionienė, Jančaitytė, 2005). Tai savo ruožtu lemia nepilnų šeimų plitimą, kurios dažniausiai yra socialiai silpnos ir joms reikalinga parama iš šalies.

Mažėjančio gimstamumo priežasčių yra gana įvairių ir glaudžiai tarpusavyje susijusių. *Biologinės priežastys*, tokios kaip gimdymo atidėjimas arba pirmą kartą gimdančių moterų vidutinio amžiaus didėjimas bei patikimų kontraceptinių priemonių vartojimas, sumažina moterų galimybę pastoti (Kasnauskienė, 2006). Taip pat gimstamumas mažėja ir dėl dirbtinio nėštumo nutraukimo (aborto). 1991-2000 m. iš viso buvo padaryta 345,8 tūkst. abortų, o 2004 m. padaryta 10,6 tūkst. (Vaitekūnas, 2006).

G. Kasnauskienės (2006) teigimu, gimstamumui įtakos turi ir *demografinės priežastys*: emigracija, gyvenimas nesusituokus, didėjanti pagimdytų kūdikių išgyvenimo tikimybė. Tačiau vis dėlto daugiausiai mažą gimstamumą lemia *ekonominės priežastys*. Įvairūs autoriai (Blebienė, 2006;

Vaitekūnas, 2006; Kasnauskienė, 2006) ekonominėms priežastims priskiria gyvenimo lygio blogėjimą, ekonomikos nuosmukį, nedarbą, išsilavinimą, išsimokslinimą, didėjantį moterų užimtumą, sunkumus įsigyjant nuosavą būstą, atsakomybę dėl vaikų ateities, t.y. tėvai svarsto, ar sugebės vaikus ne tik apmokyti ir pamaitinti, bet ir suteikti išsilavinimą.

Apžvelgus bendras gimstamumo tendencijas Lietuvoje galima teigti, kad vyksta depopuliacijos procesas, nes esamas suminis gimstamumo rodiklis neužtikrina kartų kaitos. Priežastys, nulemiančios gimstamumo mažėjimą, yra gana įvairios: biologinės, demografinės, tačiau svarbiausios iš jų vis dėlto pripažįstamos ekonominės.

Šeimos deinstitutionalizacija

Nuo 1990-ųjų metų pradžios vykstant esminėms socialinėms, ekonominėms, kultūrinėms aplinkos transformacijoms, Lietuvos šeima patiria ryškius pokyčius. Nykstant tradicinės šeimos bruožams, vis labiau įsigali modernios šeimos modelis (žiūrėti 4 lentelę). Tarp ryškiausių šeimos pokyčių yra šie: labai sumažėjo vedybų skaičius, pradedama tuoktis vyresniame amžiuje, gausėja porų, kurios gyvena kartu neregistruojamos santuokos, dažnėjantys skyrybų atvejai. Taip pat, prie šeimos pokyčių priskiriami gausėjantys nesantuokinių vaikų skaičiai, kurių rodikliai buvo aptarti prieš tai esančiame skyriuje. Anot A. Giddens (2005), nors šeimos ir santuokos institucijos vis dar gyvuoja ir yra svarbios mūsų gyvenime, tačiau jų pobūdis gerokai pasikeitė. Todėl šiame skyriuje bus pristatyti pagrindiniai šeimos instituto pokyčiai.

4 lentelė. Šeimos transformacija: perėjimas nuo tradicinės prie modernios šeimos

Tradicinė šeima	Modernioji šeima
Šeimos demografiniai	Bruožai
<ul style="list-style-type: none"> • Ankstyvos santuokos • Šeima kuriama tuokiantis • Aukštas santuokystės lygis • Pirmieji vaikai gimdomi jauname amžiuje • Vyrauja vidutinės šeimos • Maža nesantuokinių vaikų dalis 	<ul style="list-style-type: none"> • Mažėja santuokų • Santuokos atidedamos vyresniame amžiuje (santuoka „senėja“) • Daugėja neregistruotų šeimų • Pirmųjų vaikų gimdymas atidedamas vyresniam amžiui (gimstamumas „senėja“) • Mažėja gimstamumas, įsivyroja šeimos, auginančios mažai vaikų • Didėja nesantuokinių vaikų dalis • Daugėja viengungių • Plinta savanoriška bevaikystė
<p>Perėjimas prie modernios</p> <ul style="list-style-type: none"> • Vakarų šalyse – apie 1965 m. • Lietuvoje – praėjusio dešimtmečio pradžioje 	<p>šeimos prasidėjo:</p> <p>(nuo 1990 m.)</p>

Šaltinis: Stankūnienė ir kt. *Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai*. Vilnius. 2003, p. 22

Šeimos pokyčiai pirmiausia pradėjo reikštis vedybų mažėjimu. Santuokų skaičius sumažėjo nuo 36,3 tūkst. 1990 m. iki 19,9 tūkst. 2005 m. (žiūrėti 5 lentelę). Taip pat Lietuvoje auga vedybinis amžius. Santuokos kūrimas atidedamas vis vėlesniam laikui. 1990 – 2002 m. pirmą kartą moterų, kurios tuokiasi, vidutinis amžius išaugo 2,4 metų, o vyrų – 3 metais. O tai reiškia, kad atidėjus santuokos laiką, atidedamas ir vaikų gimdymas. Taigi, santuokos tiesiogiai susijusios su gimstamumu, nes kuo mažiau žmonės tuokiasi, tuo mažiau gimsta vaikų (Maslauskaitė, 2005).

5 lentelė. Lietuvos gyventojų santuokos ir ištuokos

	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Santuokų skaičius	36310	22150	16906	15764	16151	16975	19130	19938	21246
Ištuokų skaičius	12747	10221	10882	11024	10579	10599	10997	11097	11202
1000 gyventojų tenka :									
Santuokų	9,8	6,1	4,8	4,5	4,7	4,9	5,6	5,8	6,3
Ištuokų	3,4	2,8	3,1	3,2	3,1	3,1	3,2	3,3	3,3

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamentas, prieiga per internetą
<http://www.stat.gov.lt/lt/pages/view/?id=1294> [žiūrėta 2007 05 19]

Kaip teigia A. Maslauskaitė (2005), santuokų atidėjimas ar jų atsisakymas nereiškia, jog žmonės atsisako partnerystės, gyvenimo poroje. Smunkantys santuokystės rodikliai rodo, kad santuoka dažniau laikinai ar iš viso keičiama kohabitacija. Kohabitacijos sąvoka bendrąja prasme apima nesusituokusias poras, kurios gyvena kartu (Fulcher, Scott, 1999). Tačiau gali būti skiriami keli kohabitacijos tipai: kohabitacija tik kaip „įžanga“ į santuoką, kai nesusituokus gyvenama tam tikrą laiką, arba kohabitacija, kuri renkama kaip alternatyva santuokai, kai tuoktis net neketinama.

1995 m. atlikto sociologinio tyrimo „Lietuvos šeima ir gimstamumas“ duomenys rodo, kad kohabitacijų plitimas prasidėjo nuo 10-ojo dešimtmečio vidurio ir prilygo sprogimui kartoje, gimusioje 8-ojo dešimtmečio pradžioje. 20 proc. 1971-1973 m. gimusios kartos vyrų ir 14-19 proc. Moterų, sulaukę 22 metų turėjo gyvenimo kartu neregistravus santuokos patirtį, o kiek jaunesnėje, 1965-1970 metais gimusioje kartoje šie rodikliai buvo 4 ir 7 proc. (32). Be to, pastaruoju metu liberalėja visuomenės požiūris į gyvenančius nesusituokus, nyksta akivaizdi netolerancija joms. Tikėtina, kad neregistruotos santuokos, būdamos tiek preliudija, tiek bent jau laikina alternatyva pastarosioms, užsitęsusios gali virsti normatyvine elgsena ir universaliu reiškiniu (33).

2001 m. Lietuvos gyventojų surašymo duomenys rodo, kad sugyventiniai sudaro 3,2 proc. Nuo visų namų ūkių. Iš tūkstančio namų ūkių 14 namų ūkių yra sugyventiniai su vaikais, 15 – sugyventiniai be vaikų. Tad sugyventiniai sudaro 29 namų ūkius iš tūkstančio. Remiantis šio

surašymo duomenimis galima teigti, kad kohabitacija labiausiai plinta ne modernėjimo „židiniuose“ – miestuose, bet nepalankiausiose socialinės ir ekonominės padėties vietovėse, t.y. kaimuose ir tuose rajonuose, kurie tapo socialinės atskirties „židiniais“. Labiausiai sugyventinių poros paplitusios Akmenės, Joniškio, Pakruojo, Šiaulių rajonų savivaldybėse (Maslauskaitė, 2005).

Tyrimai rodo, kad pagrindinės šeimų nekūrimo ar jų atidėjimo vyresniam amžiui priežastys yra ekonominio pobūdžio: būsto įsigijimo bei jaunimo įsidarbinimo problemos, nepakankamos pajamos. Tačiau jaunesnėm kartoms svarbūs tampa kultūrinės aplinkos ir vertybių pokyčiai: santuokos kaip vertybės silpnėjimas, vis didesnis pripažinimas naujų, neinstitucionalizuotų šeimų formų, saviraiškos svarba, įsipareigojimų vengimas (22).

Kitas, svarbus šeimos deinstitutionalizacijos bruožas, tai skyrybos. Skyrybos yra tiesioginis šeimos stabilumo visuomenėje rodiklis, nes kuo daugiau skyrybų, tuo mažesnis šeimos stabilumas. Šeimos irimas, skyrybos turi didelių psichologinių bei socialinių pasekmių visiems šeimos nariams ir visuomenei. Skyrybos yra psichologinis stresorius, veikiantis tiek tėvus, tiek vaikus. Skyrybos gali sukelti daug psichologinių ir psichinių sutrikimų, kurie neigiamai veikia tėvų ir vaikų ekonomines gyvenimo sąlygas, siaurina (ypač vaikų) išsilavinimo, sėkmingos integracijos į visuomenę galimybes (Maslauskaitė, 2005).

Lietuvoje skyrybos pradėjo dažnėti nuo 1960-ųjų vidurio, kurių gana aukšti rodikliai išliko visą sovietmetį : 1970-1993 metais tūkstančiui gyventojų tekdavo 2,2-3,7 skyrybos. Paskutinį XX amžiaus dešimtmetį santuokų skaičius beveik nesikeitė ir svyravo apie 3,9-4,1 promilės tūkstančiui gyventojų (32). Dabar kiekvienais metais vidutiniškai išsiskiria apie 11 tūkstančių porų ir tai yra gana aukšti skyrybų rodikliai (žiūrėti 5 lentelę).

Dažna skyrybų pasekmė, tai nepilnos šeimos, kai su vienu iš tėvų, dažniausiai motina, gyventi lieka vaikai. 2001 m. Lietuvos gyventojų surašymo duomenimis, vieniši motinos/tėvai su nepilnamečiais sudarė 16,7 proc. visų namų ūkių, o 1000-iui namų ūkių tenka 45 namų ūkiai, kuriuose gyvena motina su nepilnamečiais vaikais, ir 3 namų ūkiai, kuriuose su vaikais gyvena vienas tėvas (Maslauskaitė, 2005). Tokio modelio šeima, kai namų ūkyje gyvena vienas iš tėvų su vaikais, yra labiau socialiai pažeidžiama. Jai gresia didesnė skurdo rizika, vieniši tėvai daug dažniau tampa priklausomi nuo valstybės pašalpų. Tokios šeimos reprodukcija, nulemta sumažėjusių galimybių vaikams naudotis švietimo ištekliais ir lygiomis galimybėmis (Alcok, Enskine, May, 2003; 22).

Apžvelgus įvairių autorių šaltinius, šiame skyriuje buvo aptarti šeimos deinstitutionalizacijos procesai Lietuvoje: kohabitacija, skyrybos, vedybų „senėjimas“ ir iš to sekantys rezultatai – tai gimstamumo mažėjimas, nepilnų šeimų gausėjimas, kurios tampa socialiai

labiau pažeidžiamos. Tad kuriant paramos šeimai politiką yra būtina žinoti ir atsižvelgti į visus šiuos šeimos instituto pokyčius, nes tik tuomet bus galima sukurti tinkamas pagalbos šeimai priemones, užtikrinančias šeimos gerovę.

1.3 Paramos šeimai politika Lietuvoje

Valstybės požiūris į šeimą išdėstytas pagrindiniame šalies dokumente, t.y. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, kurioje teigiama, kad šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas. Tad valstybė įsipareigoja saugoti ir globoti šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę bei įstatymo numatyta tvarka teikti joms paramą. Šiame skyriuje bus pristatyti pagrindiniai šeimos politiką reglamentuojantys strateginiai dokumentai bei paramos šeimai, auginančioms vaikams, priemonių sistema.

Pagrindinių šeimos politiką reglamentuojančių strateginių dokumentų apžvalga

Šeimos politikos kūrimas Lietuvoje prasidėjo šaliai atgavus nepriklausomybę. Reikėjo ne tik sukurti priemonių sistemą, bet ir suprasti šeimos politikos esmę, parengti konceptualiuosius pagrindus, strategiją, kur atsispindėtų konkretaus laikotarpio sąlygos ir problemos (Stankūnienė ir kt., 2003; Leliūgienė, 1997).

Galima teigti, kad šiuo metu Lietuvoje pakanka strateginių dokumentų, pagrindžiančių šeimos politiką. 2004 m. mokslininkų parengtos „*Lietuvos gyventojų politikos strategijos metmenys*“, kurių pagrindu LR Vyriausybės patvirtinta *Nacionalinė demografinė (gyventojų) politikos strategija* (2004-10-28, Nr. 1350). Svarbi šios strategijos dalis skirta šeimai. Siekiant užtikrinti šeimos gerovę iškeliamas pagrindinis strateginis tikslas – skatinti savarankiškos ir gyvybingos šeimos, pagrįstos narių savitarpio globa ir atsakomybe, užtikrinančios kartų kaitą, įsigalėjimą ir kurti teisingas, socialines, ekonomines sąlygas, stiprinančias šeimas ir užtikrinančias visavertį jų funkcionavimą. Taip pat strategijoje didelis dėmesys skiriamas tokiems uždaviniams, kaip sąlygų sudarymas šeimos nariams derinti profesinę veiklą ir šeimos pareigas; siekti lygių vyrų ir moterų teisių, pareigų ir galimybių viešojo gyvenimo srityje ir šeimoje. Pasak A. Maslauskaitės (2005), strategijoje užkoduota šeimos politika paremta principu, kad tik kokybiškos partnerystės šeima yra pajėgi atlikti pagrindines savo funkcijas, būti savarankiška ir socialiai bei ūkiškai aktyvi, užtikrinti visuomenės narių socialinę reprodukciją.

2007 m. rugsėjo 5 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimą *Dėl nacionalinės demografinės (gyventojų) politikos strategijos šeimos gerovės įgyvendinimo 2008-2010 metų priemonių patvirtinimo*. Nutarime išskiriama 13 pagrindinių uždavinių už kurių įgyvendinimą atsakingos Socialinės apsaugos ir darbo, Švietimo ir mokslo, Teisingumo, Aplinkos, Finansų ministerijos, Lietuvos darbo birža ir savivaldybės. Prioritetais išlieka priemonės, susijusios su sąlygų

kūrimu šeimos nariams derinti profesinę veiklą ir šeimos pareigas, vaikų priežiūros ir ugdymo paslaugų plėtojimu, būsto pasirinkimo galimybių šeimoms, auginančioms vaikus, didinimu, moterų ir vyrų lygių teisių, galimybių, pareigų užtikrinimu. Taip pat uždaviniuose nurodoma, kad bus skatinamas valstybės, savivaldybių ir visuomenės bendradarbiavimas sprendžiant šeimų gerovės užtikrinimo klausimus.

Kitas svarbus šeimos politiką reglamentuojantis strateginis dokumentas yra *Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija* (Žin., 2003, Nr. 52-2316) bei patvirtintas jos įgyvendinimo priemonių 2005-2012 metams planas (Žin., 2005, Nr. 25-802). Koncepcijoje pateikiami pagrindiniai vaiko gerovės politikos principai ir vertybės, kuriais remiantis konstatuojamos pagrindinės vaiko gerovės problemos Lietuvoje ir numatomi pagrindiniai vaiko gerovės politikos siekiai artimiausiam dešimtmečiui pagrindinėse vaiko aprūpinimo, vaiko dalyvavimo ir vaiko apsaugos srityse.

„Lietuvos gyventojų politikos strategijos metmenys“, „Nacionalinė demografinė (gyventojų) politikos strategija“, „Dėl nacionalinės demografinės (gyventojų) politikos strategijos šeimos gerovės įgyvendinimo 2008-2010 metų priemonių patvirtinimo“ ir „Vaiko gerovės valstybės politikos koncepcija“ tiksliai ir aiškiai pristato šeimos raidos ir šeimos gyvenimo sąlygų situaciją. Išvardintos šeimos demografinės, kultūrinės aplinkos ir vertybių pokyčių, ekonominės, vaikų ugdymo ir visokeriopo saugumo užtikrinimo bei kitos problemos. Todėl dauguma šiuose dokumentuose numatytų tikslų ir veiksmų kryptių yra orientuotos į dabartines Lietuvos šeimos problemas, derina šiuolaikinį požiūrį į šeimos politika. Tačiau kita vertus, opia problema išlieka šių tikslų, uždavinių realizavimas.

Taip pat šiame skyriuje tikslinga aptarti *Valstybinės šeimos politikos koncepcijos* ir *Paramos šeimai pagrindų įstatymo* projektus, kurie sulaukė gana griežtos ir audringos visuomenės reakcijos. Internete publikuojamas LR Seimo nutarimas „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ ir koncepcijos projektas (2007-07-05, Nr. XP-2390). Koncepcijoje apibrėžiamas pagrindinis valstybinės šeimos politikos tikslas, t.y. numatyti ir vykdyti šeimos institutą palaikančią ir stiprinančią bendrą politiką, kuri užtikrintų bendrąsias sąlygas teikiant diferencijuotą valstybės ir visuomeninių institucijų pagalbą šeimai visose srityse, siekiant, kad būtų sudarytos sąlygos jai būti autonomišku, atsakingu, tvirtu, stabilu, aktyviu ir savarankišku institutu, gebančiu visaverčiai atlikti savo funkcijas. Strategijoje numatytos pagrindinės šeimos politikos veiksmų kryptys:

- Kultūros, vaikų ugdymo, švietimo srityje;
- Užimtumo srityje;

- Apsirūpinimo gyvenamuoju būstu, palankios gyvenamosios aplinkos šeimai kūrimo srityse;
- Socialinės paramos ir paslaugų šeimai srityje;
- Šeimos sveikatos srityje;
- Užtikrinant vaiko saugumą šeimoje, stiprinant tėvų atsakomybę už vaiko teisių ir teisėtų interesų įgyvendinimą.

Tačiau šis koncepcijos projektas vertinamas gana kritiškai. Pirmiausia dėl to, kad koncepcijos autoriai pateikia savo *šeimos* apibrėžimą ir įvardija šeimą kaip „vyro ir moters santuokos pagrindu sukurta, artimais giminytės ryšiais susijusi asmenų bendruomenė, valstybės laikoma subjektu“. Iš to seka, kad *šeima* kaip valstybės subjektas nėra laikoma, jei ji nėra sukurta santuokos pagrindu. Tuo remiantis, galima daryti prielaidą, kad šeima, kurią sudaro vieniša mama ar tėvas, turintys įvaikintų vaikų ar gimusių nesantuokoje, nebus laikomi *šeima* (44). Tačiau vargu, ar toks požiūris būtų suderinamas su tarptautinėje bendruomenėje plačiai pripažįstamu principu, kad vaiko teisių ir jų įgyvendinimo galimybių apimtis neturi priklausyti nuo tėvų santuokinės padėties (64). Taip pat pateikiami ir M. A. Pavilionienės pasiūlymai praplėsti *šeimos* apibrėžimą: neapsiriboti jos supratimu tik kaip santuokiniu pagrindu sukurtos vyro ir moters sąjunga (65).

Taip pat yra pateikiamas *Paramos šeimai pagrindų įstatymo* (Nr. XP-2526) projektas, kuriame numatytos konkrečios koncepciją įgyvendinančios priemonės. Tačiau pateikti paramos pasiūlymai diskriminuoja asmenų grupes dėl jų socialinės padėties – negyvenimo santuokinėje šeimoje. Jau pačioje įstatymo projekto pradžioje pabrėžiama, kad „valstybė pripažįsta ir išipareigoja ginti tik vyro ir moters santuoka sudarytos šeimos teises“. Priėmus teikiamą įstatymo projektą susituokusių asmenų šeimai, auginančiais vaikus, būtų teikiama finansinė ir kitokia parama, tuo tarpu nesusituokusiems asmenims, gyvenantiems kartu ir auginantems vaikus, bei motinoms ar tėvams, kurie vieni augina vaikus, būtų skiriama mažesnė parama (pavyzdžiui, įstatymo projekto 3 straipsnio 1 ir 2 dalys, 4 straipsnio 2 dalis) ar tokia parama apskritai nebūtų skiriama (pavyzdžiui, įstatymo projekto 4 straipsnio 4 ir 5 dalys, 6 straipsnis), todėl kyla rimtų abejonių, ar nesusituokę asmenys nebūtų diskriminuojami dėl savo statuso, pažiūrų ar įsitikinimo, o tokių asmenų vaikai nebūtų diskriminuojami dėl savo tėvų statuso, pažiūrų ar įsitikinimo. Dėl šios priežasties teikiamo įstatymo projektas kelia rimtų abejonių, vertinant jį diskriminacijos draudimo principo požiūriu. Be to, būtinas atkreipti dėmesį, kad motinoms ar tėvams, kurie vieni augina vaikus, paprastai reikia daugiau finansinės ir kitokios paramos, nei tiems asmenims, kurie vaikus augina šeimoje, tačiau teikiamu

įstatymo projektu didesnė parama būtų užtikrinama tik susituokusiems asmenims dar labiau pagilinant socialinę vaikų, augančių tik su vienu iš tėvų, atskirtį (48).

Taigi *Valstybinės šeimos politikos koncepcijos ir Paramos šeimai pagrindų įstatymo* projektų kūrėjai turėtų atsižvelgti į pateiktas pastabas ir pasiūlymus bei esamą situaciją Lietuvoje. Stebint dabartinius šeimos pokyčius mūsų valstybėje matyti, kad pereinama nuo tradicinės prie modernios šeimos modelio. Tad reikia kurti tokią paramos šeimai politiką, kuri remtų ne tik „tradicines“, bet ir „modernias“ šeimas, nes kitu atveju, pasekmės būtų žalingos šeimos institutui.

Paramos šeimai, auginančiai vaikų, priemonių sistema

Paramos šeimai sąvoka yra plati ir kompleksiška. Ją sudaryti turi ne tik pašalpų sistema, bet ir įvairių lengvatų bei atostogų vaiko priežiūrai kompleksas, šeimai draugiškos aplinkos kūrimas (Juškevičius, 2007).

Valstybės paramą šeimai teikia valstybė arba jos įgaliotas institucija. Ir paramos teikėjai, ir paramos samprata, ir paramos gavėjai keičiantis ekonominiam visuomenės pajėgumui, socialinio teisingumo sampratai ir kitiems su parama susijusiems veiksniams gali keistis (Navaitis, 2007). Šie pokyčiai yra būtini siekiant efektyvios, laikmetį atitinkančios, paramos šeimai politikos sistemos sukūrimo.

Šiuo metu paramos šeimai, auginančiai vaikus, sistema jungia šias priemonių grupes (Stankūnienė, Jonkarytė, Mikulionienė, Mitrikas, Maslauskaitė, 2003, p. 35):

- Pašalpos;
- Šeimos dimensija fiskalinėje politikoje (pajamų mokesčių nuolaidos auginantiems vaikus tėvams; mokesčio už vaikus priežiūrą ikimokyklinėse institucijose nuolaida ir pan.);
- Šeimos dimensija darbo rinkoje (nėštumo, motinystės, tėvystės, vaiko priežiūros atostogas ir pan.);
- Ikimokyklinio ugdymo sistema;
- Vaiko ir motinos sveikatos apsaugos sistema;
- Lengvatos įsigyjant būstą (lengvatiniai kreditai ir pan.);
- Viešojo transporto nuolaidos (vaikams, moksleiviams, studentams ir pan.).

Lietuvoje nėra vienos institucijos, kuri koordinuotų visą paramos šeimai politikos įgyvendinimą. Šeima rūpinasi keturios institucijos: Švietimo ir mokslo, Finansų, Socialinės

apsaugos ir darbo bei Vidaus reikalų. Minėtos institucijos skirtingai plėtodamos joms pavestas sritis, lemia netolygų ir ne visada nuoseklų paramos šeimai sistemos funkcionavimą (Navaitis, 2007).

Norint įvertinti paramos šeimai politiką Lietuvoje yra tikslinga aptarti šias pagrindines labiausiai išplėtotas paramos šeimai priemones: nėštumo, motinystės/tėvystės atostogas ir mokamas pašalpas, vienkartinės išmokas gimus kūdikiui, išmokas vaikams bei pinigine parama, nepasiturinčioms šeimoms.

Nėštumo atostogos ir motinystės pašalpa. Nėštumo atostogų trukmė Lietuvoje yra 18 savaičių, o esant komplikuotam gimdymui – 20 savaičių. Motinystės pašalpos dydis (moteriai, kuri buvo apdrausta Lietuvos Respublikos *Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymu*, 2000 m. gruodžio 21 d. Nr. IX-110) – 100 proc. pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio. Nėščiai nedirbančiai moteriai, kuri pagal *Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą* neturi teisės gauti motinystės pašalpos, iki gimdymo likus 70 kalendorinių dienų (suėjus 28 nėštumo savaitėms) skiriama 2 MGL dydžio (260 Lt) vienkartinė išmoka (56).

Vienkartinė išmoka gimus vaikui. Pagal Lietuvos Respublikos *Išmokų vaikams įstatymą* (Žin., 1994, Nr. 89-1706) kiekvienam gimusiam vaikui yra skiriama 8 MGL (1040 Lt) dydžio vienkartinė išmoka. Pirmumo teisę gauti pašalpą turi vaiko motina. Neesant motinai arba kai dėl sveikatos būklės ir kitų svarbių priežasčių motina negali prižiūrėti vaiko, pašalpa mokama kūdikiui tėvui arba kitam vaiką auginančiam asmeniui. Gimus kūdikiui, vienkartinei pašalpai gauti pateikiami specialūs dokumentai: prašymas, asmens dokumentas, civilinės metrikacijos skyriaus išduotas pažymėjimas vienkartinei pašalpai gauti (Tartilas, 2005).

Tėvystės atostogos ir mokama pašalpa. Gimus kūdikiui, tėvui gali būti suteiktos tėvystės atostogos nuo vaiko gimimo dienos iki vaikui sukaks vienas mėnuo. Taip pat šiuo laikotarpiu mokama tėvystės pašalpa, jei asmuo yra draustas ligos ir motinystės socialiniu draudimu. Tėvystės pašalpos dydis – 100 procentų pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio (www.sodra.lt).

Motinystės/tėvystės atostogos ir mokama pašalpa. Po nėštumo atostogų, vienas iš tėvų gali imti vienerių metų trukmės motinystės/tėvystės atostogas. Apdraustajam ligos ir motinystės socialiniu draudimu nuo 2007 m. liepos 1 d. šios pašalpos dydis nuo nėštumo ir gimdymo atostogų pabaigos, kol vaikui sueis 6 mėnesiai, yra 100 procentų, o likusį laiką – 85 procentai pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio.

Išmokos vaikams. Pagal Lietuvos Respublikos *Išmokų vaikams įstatymą* (Žin., 1994, Nr. 89-1706) vaikams yra mokamos išmokos, kurių dydis priklauso nuo šeimoje augančių vaikų amžiaus ir skaičiaus.

Auginantiems vieną ar du vaikus:

- Kiekvienam vaikui iki 3 metų skiriama 0,75 MGL dydžio (97,5 Lt) išmoka per mėnesį.
- Kiekvienam vaikui nuo 3 iki 12 metų (o nuo 2008 m. sausio 1 d. – iki 18 metų ir vyresniam, kuris mokosi dieninėje bendrojo lavinimo mokykloje) skiriama 0,4 MGL dydžio (52 Lt) išmoka per mėnesį.

Auginantiems tris ar daugiau vaikų:

- Kiekvienam vaikui iki 3 metų skiriama 1,1 MGL dydžio (143 Lt) išmoka per mėnesį.
- Kiekvienam vaikui nuo 3 iki 18 metų ir vyresniems, besimokantiems dieninėje bendrojo lavinimo mokykloje, profesinės, aukštesniosios ar aukštosios mokyklos dieniniame skyriuje (įskaitant ir akademinį atostogų laikotarpį), bet tik iki jam sukaks 24 metai, skiriama 0,4 MGL dydžio (52 Lt) išmoka per mėnesį.

Piniginė socialinė parama nepasiturinčioms šeimoms. Pagal Lietuvos Respublikos *Piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymą* (Žin., 2003, Nr. 73-3352) nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims skiriama piniginė socialinė parama, kuri gali būti teikiama kaip socialinė pašalpa arba būsto šildymo išlaidų, išlaidų šaltam vandeniui bei išlaidų karštam vandeniui kompensacijos. Socialinės pašalpos dydis sudaro 90 procentų skirtumo tarp valstybės remiamų pajamų (VRP – 205 Lt) ir vidutinių šeimos pajamų per mėnesį.

Teisę gauti piniginę socialinę paramą turi šeimos ir vieni gyvenantys asmenys, negalintys savarankiškai apsirūpinti pakankamomis gyvenimo lėšomis. Iš prašančios socialinės paramos šeimos ar asmens reikalaujama, kad jie pirmiausia pasirūpintų visomis pajamomis, kurias gali gauti savo pastangomis, t.y. gautų priklausančias išmokas, darbingi šeimos nariai aktyviai ieškotų darbo teritorinėse darbo biržose, auginant vaiką, nesusituokusių asmenų vaikams būtų pripažinta ar nustatyta tėvystė, šiems, taip pat išsiskyrusių tėvų, vaikams būtų teismo patvirtinta sutartimi arba teismo sprendimu nustatytas išlaikymas ir pan. Jei nesikreipiama dėl vaiko išlaikymo priteisimo ar dėl tėvystės pripažinimo arba nustatymo, šeima nepaliekama be paramos – socialinė pašalpa skiriama vaikams (27).

Taip pat valstybė teikia **socialinę paramą mokiniams**. Ši paramos rūšis taikoma mažas pajamas gaunančių šeimų vaikams besimokantiems valstybinėse ir savivaldybių bendrojo lavinimo mokyklose, profesinėse mokyklose, ikimokyklinėse ugdymo mokyklose ir kitose vaikams ugdyti tinkamose vietose (bibliotekose, kultūros namuose ar kitose) (toliau vadinama – mokykla) pagal bendrojo lavinimo (pradinio, pagrindinio, vidurinio ar specialiojo ugdymo) ar priešmokyklinio ugdymo programas, išskyrus suaugusiųjų ugdymo programas (www.socmin.lt).

Pagal Lietuvos Respublikos *Socialinės paramos mokiniams įstatymą* (Žin., 2006, Nr. 73-2755) nustatomos dvi socialinės paramos mokiniams rūšys: mokinių nemokams maitinimas (pietūs, pusryčiai, maitinimas mokyklose organizuojamose dieninėse vasaros poilsio stovyklose) ir mokinių aprūpinimas mokinio reikmenimis prieš prasidedant naujiems mokslo metams.

Nors Lietuvoje paramos šeimai, auginančiai vaikus, sistema nėra galutinai sukurta, labiausiai išplėta finansinė parama ir vaiko priežiūros atostogų sąlygos, tačiau ryškėja ir kitos sudedamosios dalys. Kuriamos prielaidos tėvams aktyviau įsitraukti į vaikų ugdymą (tėvystės atostogos), plečiamos lengvatos šeimoms, auginančioms vaikus (mokesčių ir lankstaus darbo grafiko bei trukmės), numatytos priemonės, palengvinančios šeimų apsirūpinimą būstu (mokant iš valstybės biudžeto lėšų būsto kredito draudimo įmokas ar jų dalį, teikiant subsidijas būsto kredito daliai padengti), bandoma gerinti šeimų konsultavimą ir informavimą (sudaromos galimybės gauti nemokamą juridinę pagalbą, psichologinės pagalbos teikimą numatė Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas) (Navaitis, 2007).

Apibendrinant galima teigti, kad dabartinė paramos šeimai politika suprantama siaurąja prasme, nes orientuota į piniginę paramos šeimoms, augančioms vaikus, vystymą. Ši parama yra teikiama dviem būdais: nepriklausomai nuo šeimos turto ir pajamų mokamos pašalpos bei mažas pajamas turinčioms šeimoms teikiama parama įvertinus jų pajamas. Siekiant užtikrinti šeimos gerovę yra taikomos šios pagrindinės paramos šeimai priemonės: nėštumo, motinystės/tėvystės atostogos ir mokamos pašalpos, vienkartinė išmoka gimus kūdikiu, išmokos šeimoms su vaikais bei piniginė socialinė paramą nepasiturinčioms šeimoms. Papildomai socialinė parama gali būti teikiama mokiniams iš mažas pajamas gaunančių šeimų. Tuo tarpu aprūpinimas būstu, lankstesnių užimtumo formų, vaikų priežiūros paslaugų plėtojimas, nepaisant tam tikrų pokyčių, vis dėlto išlieka problema.

II. Moterų požiūrio į valstybės teikiamą paramą tyrimo metodologija

2.1 Tyrimo metodologija ir organizavimas

Bendroji tyrimo charakteristika

Moterų požiūrio į valstybės teikiamą paramą šeimai tyrimas yra kiekybinis tyrimas, grindžiamas familistikos ir fenomenologijos idėjomis bei požiūrio samprata.

Familistika – tai mokslas, padedantis gilintis į šeimos raidą ir jos dabartinį būvį (Bajoriūnas, Uzdila ir kt.). Šių dienų sutuoktiniams ir jų vaikams vis sunkiau gyventi šeimoje, nes ir vieni ir kiti turi būti ne tik prisitaikę prie jos, bet ir patenkinti kiekvieno nario poreikius, ypatumus, sudaryti sąlygas pasitikėjimui savimi, savo vertės ir prestižo pajautai, karjeros siekiams. Todėl šeimos gyvenimo ir vaikų ugdymo potencialui tobulinti reikia ją moksliskai geriau pažinti, nes pažinimas didina visuomenės, jos ugdymo institucijų, valstybės pastangas dalykiškiau ir efektyviau spręsti įvairiapuses pagalbos šeimai problemas (Bajoriūnas, 2004).

Fenomenologija plačiaja prasme – tai teorinis požiūris, skatinantis tiesioginės patirties studijavimą ir teigiantis, jog elgesį, labiau nei išorinė, objektyvi ir fiziškai apibūdinama realybė, determinuoja patirties fenomenai. Čia tikima subjektyvios sąmonės svarba, kuri suprantama kaip aktyvi ir suteikianti prasmę (Kardelis, 2005). Taigi fenomenologijos pagrindinė idėja yra ta, kad pasaulis yra toks, kokį jį suvokia žmonės. Todėl remiantis šia metodologine nuostata galima išaiškinti ir suprasti objektyvių socialinių reiškinių tapumą subjektyvių individų patirties pagrindu. Kitaip tariant, suvokti moterų požiūrio skirtumus į valstybės teikiamą paramą šeimai, nes dėka individualios patirties pagrindo formuojasi tam tikras asmens požiūris į socialinę realybę. Taip pat požiūris, remiantis H. Benesch (2002), apibūdinamas kaip individuali vertinimų sanaupa, mintys ir pažiūros, galinčios virsti išankstinėmis nuostatomis.

Siekiant ištirti moterų požiūrį į valstybės teikiamą paramą šeimai, pasirinktas kiekybinis tyrimas. Kiekybiniams tyrimams būdingas nešališkas duomenų rinkimas ir apibendrinimas, dirbant pagal standartizuotą bei empiriškai patikrintą tyrimo metodiką, o galutinius tyrimo rezultatus išreikšti skaičiais. Pagrindiniai tyrimo tikslai bei uždaviniai kiekybiniuose tyrimuose yra rasti priežastinį paaiškinimą bei išmatuoti tarpusavio ryšius (Tidikis, 2003).

Kiekybiniuose tyrimuose tyrėjo išeities pozicija yra probleminė situacija, t.y. visuomenės, socialinės grupės ar žmogaus vystymosi procese atsirandantys prieštaravimai tarp žinių apie žmonių poreikius ir nežinojimo, kaip juos tenkinti, ar negalėjimas dėl nepalankių sąlygų tai daryti (Tidikis,

2003). Moterų požiūrio į valstybės teikiamą paramą šeimai probleminis klausimas yra: ar dabartinė valstybės paramos šeimai politika tenkina šeimų poreikius. Tyrime siekiama atskleisti ar esama parama palengvina vaikus auginančių moterų/šeimų gyvenimą, ar ši parama skatina moteris gimdyti ir auginti vaikus, su kokiomis pagrindinėmis problemomis susiduria šeimos ir kokių reikėtų imtis priemonių, kad teikiama parama atitiktų dabartinius šeimų poreikius.

Tyrimo objektas, tikslas, sąvokų konceptualizacija

Tyrimo objektas – moterų požiūris į Lietuvoje teikiamą valstybės paramą šeimai.

Tyrimo tikslas – ištirti, kaip Vilniaus mieste gyvenančios, vaikus auginančios moterys vertina valstybės teikiamą paramą šeimai Lietuvoje.

Sąvokų konceptualizacija

Valstybės teikiama parama šeimai – piniginių išmokų, kompensacijų bei socialinių paslaugų visuma, kuria siekiama stiprinti šeimos socialinę instituciją, skatinti gyventojų kokybinį ir kiekybinį atkūrimą, sudaryti prielaidas šeimoms savarankiškai įveikti jų raidos sunkumus.

Moterų požiūris į valstybės teikiamą paramą šeimai – tai kiekybinis tyrimas, skirtas ištirti, kaip Vilniaus mieste gyvenančios ir vaikus auginančios moterys vertina valstybės teikiamą paramą šeimai Lietuvoje.

Tyrimo metodai ir organizavimas

Respondentai

Atliekant moterų požiūrio į valstybės teikiamą paramą šeimai tyrimą buvo apklaustos 167 Vilniaus mieste gyvenančios ir vaikus auginančios moterys.

Tyrimo metu siekta nustatyti vyraujančią moterų požiūrį į valstybės teikiamą paramą šeimai. Kaip žinia, šiuo metu valstybės teikiama parama šeimai yra labiau orientuota į šeimas, auginančias vaikus. Todėl tikslingai pasirinktos moterys, auginančios vaikus, nes jos yra teikiamos paramos tikslinė grupė galinti įvertinti esamas paramos priemones, jų pakankamumą, efektyvumą bei reikalingumą šeimoms.

Taip pat pasirinktos moterys, auginančios mažamečius vaikus, nes valstybės taikomos paramos šeimai priemonės yra kur kas įvairesnės ir gausesnės keliais pirmaisiais vaiko gyvenimo metais.

Tyrimo vieta, laikas ir eiga

Tyrimas atliktas 2007 metų rugsėjo-spalio mėnesiais Vilniaus miesto vaikų priežiūros paslaugas teikiančiose įstaigose: lopšelis darželis „Puriena“, lopšelis darželis „Rūta“, lopšelis darželis „Pušynėlis“.

Anketos išdalintos moterims, besinaudojančioms vaikų priežiūros paslaugomis šiose įstaigose. Respondentėms buvo leista pasirinkti: anketą pildyti vietoje ar namuose.

Tyrimo metodas

Atliekant tyrimą buvo pasirinktas vienas iš kiekybinių tyrimų metodų – tai anketa. Anketą sudarė 18 klausimų. Klausimų tipai: uždari ir pusiau uždari.

Pagal pateikiamų klausimų tematiką respondentėms, anketą galima suskirstyti į šias pagrindines dalis:

1. *Bendro pobūdžio informacija apie valstybės teikiamą paramą šeimai*: respondentėms pateikiami klausimai apie tai, ar joms pakanka informacijos apie valstybės teikiamą paramą šeimai, iš kur šią informaciją gauna bei kaip apibendrintai vertiną visą valstybės teikiamą paramą šeimai.

2. *Valstybės teikiamų išmokų besilaukiančioms ir vaikus auginančioms moterims vertinimas*: šioje anketos dalyje klausama, ar valstybės teikiamos išmokos yra reikalingos respondenčių šeimoms.

3. *Lengvatos darbovietėje vaikų besilaukiančioms, juos auginančioms moterims*: siekiama nustatyti respondenčių galimybes darbovietėje pasinaudoti taikomomis lengvatomis vaikų besilaukiančioms, juos auginančioms moterims.

4. *Teikiamų vaikų priežiūros paslaugų vertinimas*: šioje anketos dalyje moterų klausama ne tik apie teikiamų vaikų priežiūros paslaugų kokybę, bet ir jų prieinamumą finansine prasme.

5. *Respondenčių pagrindinės problemos auginant vaikus*: šioje anketos dalyje siekiama nustatyti, su kokiomis dažniausiai problemomis susiduria moterys, auginančios vaikus.

6. *Sąlygos, kurios įtakotų moterų/šeimų apsisprendimą auginti daugiau vaikų*: ši anketos dalis skirta įvertinti priemones, kurios būtų labiausiai pageidaujamos planuojant susilaukti vaikų.

7. *Respondenčių socialinės-demografinės charakteristikos*: šioje anketos dalyje respondentėms pateikiami klausimai apie jų amžių, šeimyninę padėtį, išsimokslinimą, užimtumą, finansinę padėtį ir kt.

Apklausos duomenų apdorojimas ir panaudojimas

Apklausos duomenys apdoroti naudojant SPSS – statistinį paketą socialiniams mokslams. Statistiniam reikšmingumui įvertinti pasirinktas χ^2 (chi kvadrato) kriterijus, pasirinkus patikimumo lygmenį $p < 0,05$.

Duomenys buvo grupuojami ir analizuojami išskiriant pagrindines respondenčių socialines-demografines charakteristikas. Duomenų iliustravimui grafiškai pasirinkta Microsoft Office Excel programa. Remiantis gautais apklausos duomenimis parengtos tyrimo išvados bei galimi pasiūlymai plėtojant tolimesnę valstybės paramos šeimai politiką.

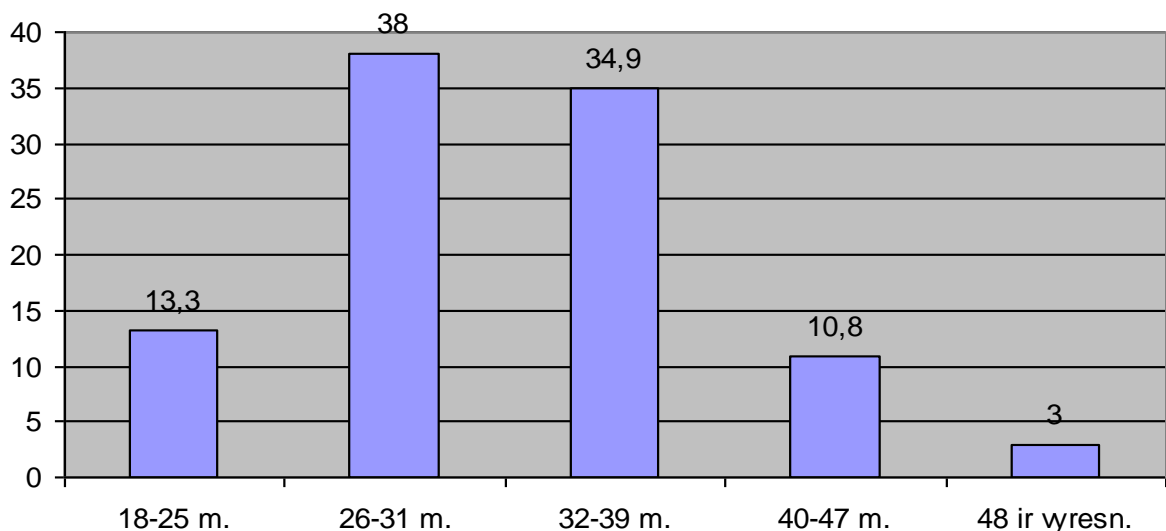
2.2 Moterų požiūrio į valstybės teikiamą paramą šeimai tyrimo rezultatai

Respondenčių socialinės-demografinės charakteristikos

Amžius

Analizuojant tyrime dalyvausių moterų pasiskirstymą pagal amžių pastebima, jog tarp jų didžiausią dalį sudaro 26-31 m. (38 proc.) bei 32-39 m. (34,9 proc.) respondentės (žiūrėti 1 pav.). Kartu paėmus, 26-39 m. amžiaus respondentės sudaro 72,9 proc. visų dalyvių. Trigubai mažesnės grupės aptinkamos šio amžiaus tarpsnio „šonuose“, t.y. 18-25 m. amžiaus (13,3 proc.) bei 40-47 m. amžiaus motinos (10,8 proc.).

1 paveikslas. Respondenčių pasiskirstymas pagal amžiaus grupes (proc.)

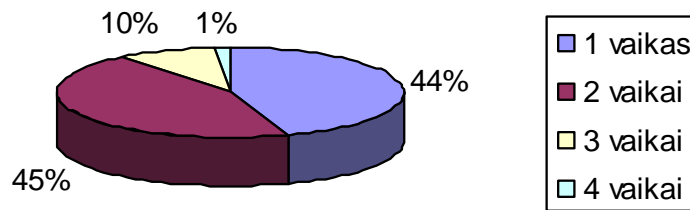
Šeiminė padėtis

Atsižvelgiant į respondenčių šeiminę padėtį matyti, kad didžiąją jų dalį (67,9 proc.) sudaro susituokusios ir kartu su sutuoktiniu gyvenančios moterys. Po dešimtadalį tyrimo dalyvių yra išsiskyrusios arba gyvenančios su nuolatiniu partneriu. Mažiausiai yra netekėjusių (5,5 proc.), gyvenančių atskirai be sutuoktinio moterų (4,2 proc.) ir našlių (1,2 proc.). Apibendrinant galima teigti, kad tyrimo dalyvių daugumą sudaro kartu su sutuoktiniu arba nuolatiniu partneriu gyvenančios moterys (77,6 proc.), o vienu gyvenančių moterų (nepilnų šeimų) užfiksuota 22,4 proc.

Vaikų skaičius

Vienodomis dalimis yra pasiskirsčiusios 1 ir 2 vaikus auginančios šeimos: jų yra po 44,6 proc., o bendrai paėmus jos sudaro absoliučią daugumą (89,2 proc.). Tyrime dalyvavusių moterų, turinčių 3 vaikus, buvo 9,6 proc., 4 vaikus – 1,3 proc. (žiūrėti 2 pav.).

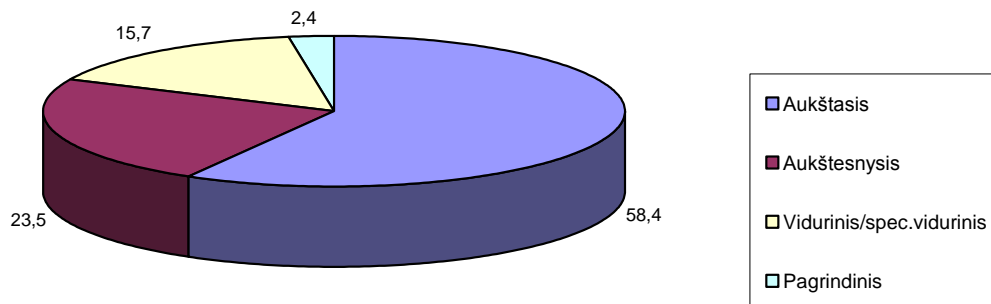
2 paveikslas. Respondenčių pasiskirstymas pagal vaikų skaičių (proc.)

Išsimokslinimas

Tyrimo dalyvių daugumą sudaro moterys, įgijusios aukštąjį išsimokslinimą – jos sudaro 58,4 proc. (žiūrėti 3 pav.). Beveik ketvirtadalis respondenčių (23,5 proc.) nurodė turinčios aukštesnįjį išsilavinimą (mokėsi technikume), 15,7 proc. – vidurinį arba spec. vidurinį, 2,4 proc. – pagrindinį.

3 paveikslas. Respondenčių pasiskirstymas pagal išsimokslinimą (proc.)

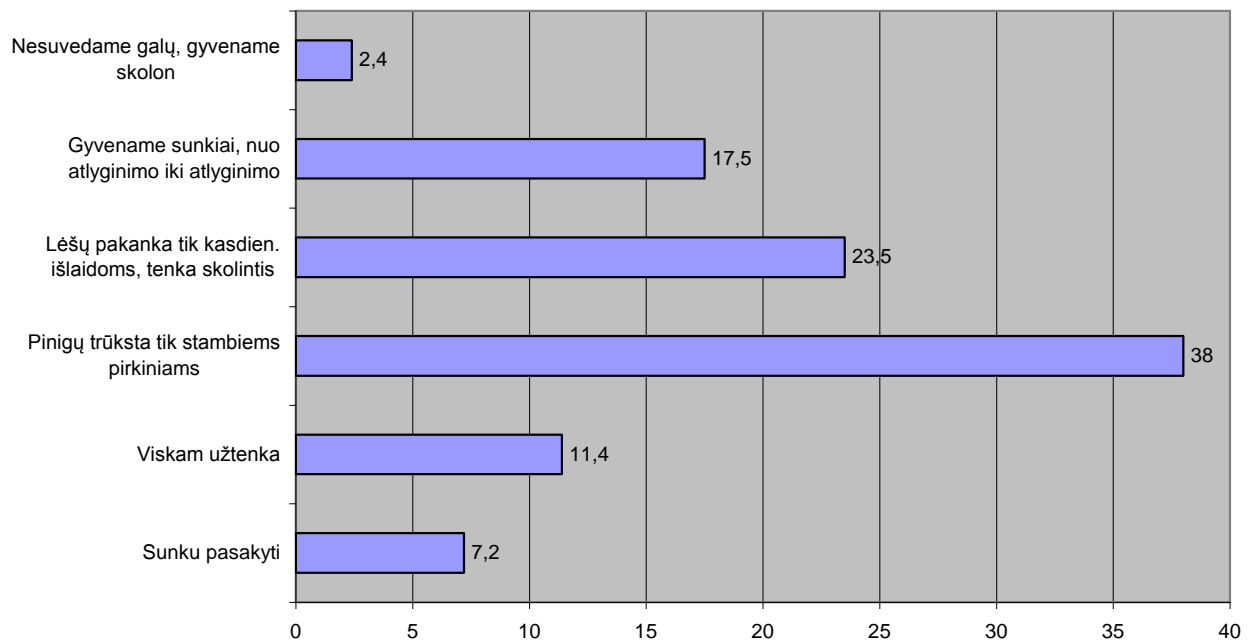
Dabartinis užimtumas

Tarp tyrimo dalyvių dominuoja dirbančios moterys (88,6 proc.), iš jų dauguma (69,9 proc.) dirba visą darbo laiką ir beveik penktadalis (18,7 proc.) dirba dalį darbo dienos ar savaitės. Visai nedirbančios sudaro kiek daugiau nei dešimtadalį (11,4 proc.).

Šeimos finansinė padėtis

Įvertinant šeimos finansinę padėtį tyrimo dalyvės galėjo pasirinkti vieną iš penkių teiginių (žiūrėti 4 pav.).

4 paveikslas. Respondenčių pasiskirstymas pagal šeimos finansinės padėties įvertinimą (proc.)

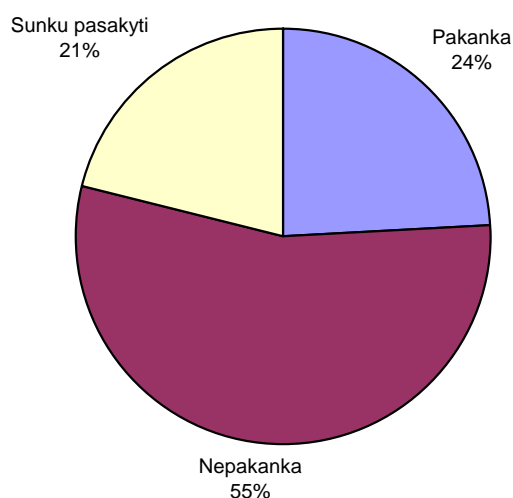

Dažniausiai (49,4 proc.) šeimos finansinė padėtis buvo vertinama palankiai, t.y. pasirinkti teiginiai „Pinigų trūksta tik tokiems pirkiniams kaip automobilis, butas, namas ir pan.” (38 proc.) bei „Viskam užtenka” (11,4 proc.). Vidurinėsios pozicijos laikosi beveik ketvirtadalis respondenčių, teigusių, kad „Lėšų pakanka tik kasdienėms išlaidoms, tačiau nusipirkti net būtinus drabužius sunkoka, tenka skolintis, atidėti po truputi pinigų iš kiekvienos algos”. Penktadalis respondenčių savo šeimos finansinę padėtį vertina kritiškai: jos pažymėjo teiginius „Gyvename sunkiai, nuo atlyginimo iki atlyginimo” (17,5 proc.) bei „Nesuvedame galų, gyvename skolon” (2,4 proc.).

Informacijos apie paramą šeimai šaltiniai

Pirmiausia respondentėms buvo pateiktas klausimas „Ar Jums pakanka informacijos apie valstybės teikiamą paramą šeimai“ (žiūrėti 5 pav.). Tyrimo metu paaiškėjo, kad net 54,8 proc. moterų jos trūksta, 21,1 proc. – negalėjo tiksliai pasakyti. Tuo tarpu tik 24,1 proc. respondenčių teigė, kad informacijos pakanka.

5 paveikslas. Ar Jums pakanka informacijos apie valstybės teikiamą paramą šeimai? (proc.)

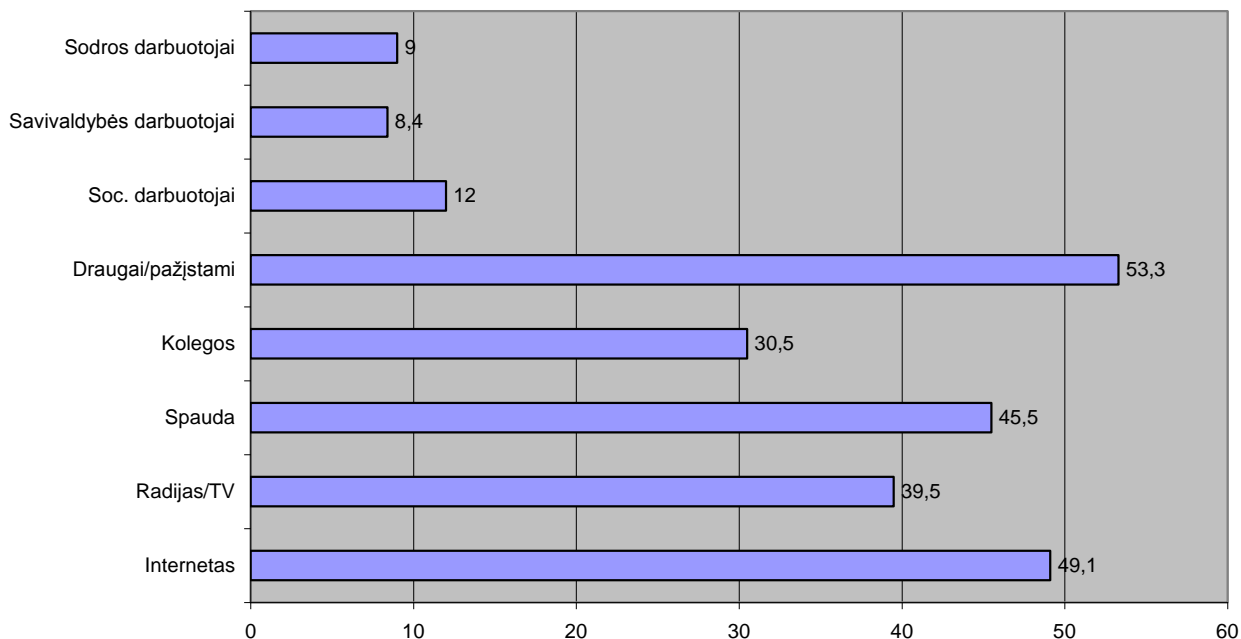
Taip pat tyrimo dalyvės buvo prašomos nurodyti, kur jos gavo (rado) daugiausiai informacijos apie paramos šeimai formas, jų skyrimą ir pan. Buvo pateikti 8 atsakymo variantai arba galimybė nurodyti kitą informacijos šaltinį.

Sąlyginai išskyrėme 3 informacijos šaltinių grupes:

1. *Formalūs informacijos šaltiniai* (atitinkamų institucijų, t.y. Sodros, Savivaldybės, seniūnijų, darbuotojai);
2. *Neformalūs informacijos šaltiniai* (draugai, pažįstami, kolegos);
3. *Įvairios žiniasklaidos priemonės* (spauda, radijas, televizija, internetas).

6 paveiksle matome, kad daugiausiai respondenčių (53,3 proc.) apie paramą šeimai sužinojo iš draugų/pažįstamų, taip pat internete (49,1 proc.) bei spaudoje (45,5 proc.). Rečiau buvo minimi tokie informacijos šaltiniai kaip radijas/televizija (39,5 proc.) bei kolegos (30,5 proc.). Taip pat kai kurios respondentės nurodė, kad „dirba panašaus pobūdžio darbą“.

6 paveikslas. **Informacijos apie paramą šeimai šaltiniai (proc.)***

*Atsakydamos į šį klausimą respondentės galėjo rinktis kelis iš pateiktų atsakymo variantų. Kiekvienas atsakymo variantas buvo formuluojamas kaip dichotominis kintamasis, įgyjantis dvi reikšmes: 1 – jei respondentas pasirinko atsakymą, 2 – jei nepasirinko. Šiame paveiksle parodyta pateiktus atsakymus pasirinkusių respondenčių dalis. Paveikslas leidžia spręsti, kiek respondentėms yra tinkamas kiekvienas pateiktas atsakymo variantas

Kalbant apie aukščiau išskirtas informacijos šaltinių grupes matyti, kad formalius šaltinius rinkosi mažiausiai respondenčių – bendrai paėmus, šios grupės lyginamasis svoris yra 29,4 proc. Neformalių informacijos šaltinių, t.y. draugų/ pažįstamų bei kolegų, lyginamasis svoris yra 83,8 proc. Kalbant apie trečiąją informacijos šaltinių grupę matyti, kad internetas, spauda bei radijas/televizija yra pakankamai informatyvūs apklausiamųjų grupei, o jų lyginamasis svoris tarp visų informacijos šaltinių yra didžiausias – 134,1 proc.

Tyrimo pradžioje buvo iškelta hipotezė, kad moterys, auginančios vaikus, informaciją apie valstybės teikiamą paramą šeimai gauna iš formalių šaltinių. Aptarus 6 paveikslo duomenis matyti, kad nepaisant to, jog „populiariausias“ informacijos apie paramą šeimai šaltinis yra draugai/pažįstami, tačiau didžiausią lyginamąjį svorį turi žiniasklaidos priemonių grupė, todėl hipotezę, moterys, auginančios vaikus, informaciją apie valstybės teikiamą paramą šeimai gauna iš formalių šaltinių, patvirtiname.

Apibendrintas valstybės teikiamos paramos šeimai vertinimas

Vienas iš tyrimo uždavinių buvo nustatyti, kaip respondentės bendrai vertina visą valstybės teikiamą paramą šeimai Lietuvoje. Užsibrėžtam tikslui įvykdyti pateikti du klausimai. Pirmuoju klausimu siekta įvertinti kaip respondentės apibendrintai vertina valstybės teikiamą paramą šeimai. Pateikti atsakymų variantai nuo „Vertinu labai gerai“ iki „Vertinu labai blogai“. Tuo tarpu antruoju klausimu vertinamas teikiamos paramos pakankamumas pateikiant atsakymų alternatyvas nuo „Visiškai pakankama“ iki „Visiškai nepakankama“.

Taip pat tyrimo pradžioje iškeltos šios dvi hipotezės, turinčios sąsajas su šiais klausimais:

1. Žemesnio išsimokslinimo respondentės dažniau paramos šeimai politiką vertina neigiamai.
2. Moterys iš nepasiturinčių šeimų valstybės teikiamą paramą šeimai vertina kaip nepakankamą.

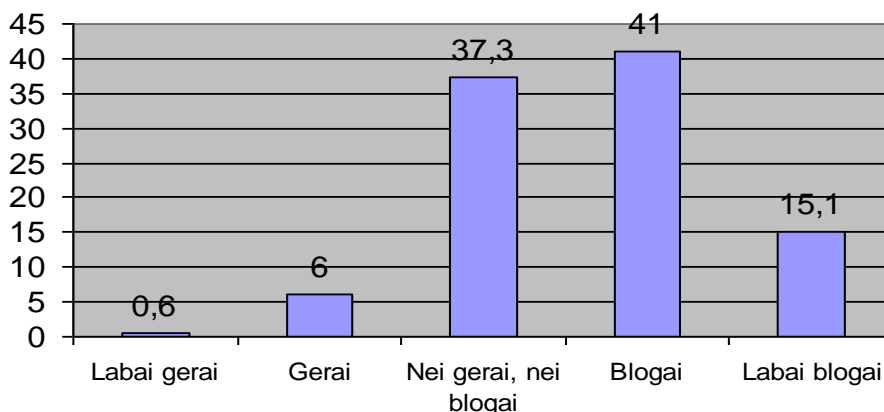
Pirmajai hipotezei patikrinti, pirmiausia respondentas suskirstėme į grupes pagal turimą išsimokslinimą. Sąlyginai jas suskirstėme į dvi grupes:

- 1) *Žemesnio išsimokslinimo respondentės* (pagrindinio, vidurinio/spec. vidurinio išsimokslinimo);
- 2) *Respondentės su aukštuoju išsimokslinimu* (aukštesniojo (įgyto technikumė) arba aukštojo – universitetinio arba nenuniversitetinio – išsimokslinimo).

Tyrimo rezultatai rodo, kad žemesnio išsimokslinimo respondenčių grupė sudaro 41,6 proc., o respondentės su aukštuoju išsimokslinimu – 58,4 proc.

Bendrieji rezultatai rodo, kad paramos šeimai politika labai gerai arba gerai vertinama tik 6,6 proc. respondenčių (žiūrėti 7 pav.).

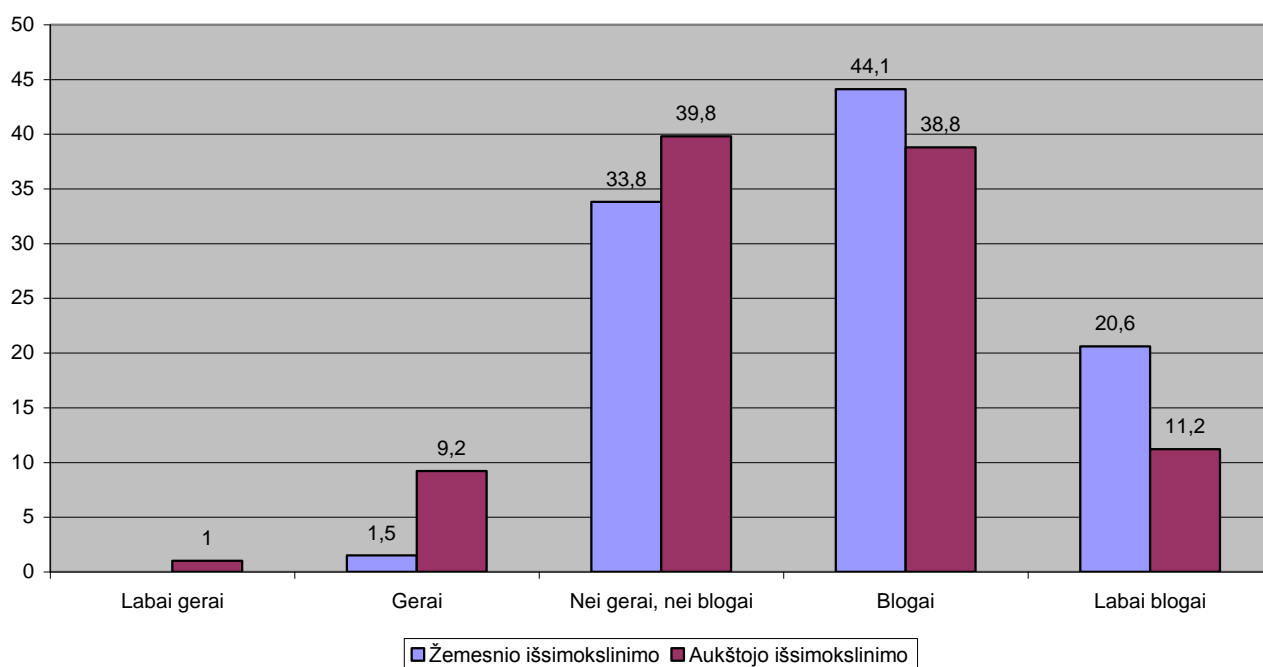
7 paveikslas. Visos valstybės teikiamos paramos šeimai apibendrintas įvertinimas (proc.)

Atsižvelgiant į jų išsimokslinimą, parama šeimai palankiai vertinama tarp 1,5 proc. žemesnio išsimokslinimo ir 10,2 proc. respondentų su aukštuoju išsilavinimu – pastarųjų yra beveik 7 kartus daugiau. Visgi bendruose vertinimuose dominuoja neigiamas požiūris į valstybės teikiamą paramą šeimai: 15,1 proc. respondentų ją vertina labai blogai, 41 proc. – blogai (žiūrėti 7 pav.). Daugiau nei trečdalis (37,3 proc.) tyrimo dalyvių laikosi nuosaikaus požiūrio ir paramos šeimai sistemą vertina „nei gerai, nei blogai“.

Toliau panagrinėkime, kaip šie vertinimai varijuoja atsižvelgiant į respondentų išsimokslinimą (žiūrėti 8 pav.). Kraštutinio neigiamo požiūrio į paramos šeimai politiką (pasirinktas atsakymo variantas „Labai blogai“) laikosi kur kas daugiau moterų, turinčių žemesnį išsimokslinimo laipsnį (20,6 proc.), ir tai 9,4 procentiniais punktais viršija respondentų su aukštuoju išsimokslinimu vertinimus. Analogiškai atsakymo vertinimą „Blogai“ rinkosi 44,1 proc. žemesnio išsimokslinimo respondentų ir 38,8 proc. apklaustųjų, įgijusių aukštąjį išsilavinimą.

8 paveikslas. Valstybinės paramos šeimai politikos vertinimas (proc.)*

*žemesnio ir aukštesnio respondentų išsimokslinimo požiūrio skirtumas nėra statistiškai reikšmingas, nes neatitinka sąlygos, kad $p < 0,05$. Apskaičiuotas $p = 0,646$.

Aptarus tyrimo metu gautų duomenų procentines išraiškas matyti, kad respondentės, turinčios žemesnį išsimokslinimą, paramos šeimai politiką dažniau vertina neigiamai. Tačiau apskaičiuotas Chi kvadrato kriterijus rodo, kad procentų skirtumas žemesnio išsimokslinimo

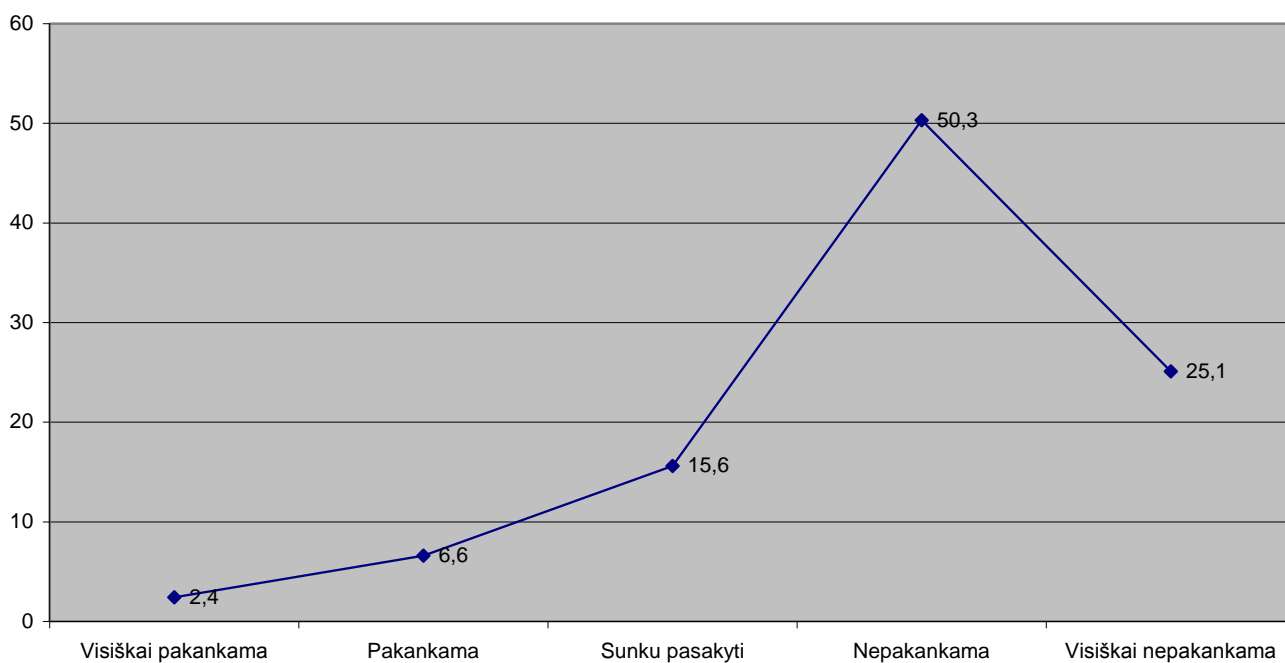
respondenčių imtyje yra statistiškai nereikšmingas ($p=0,646$, žiūrėti 1 priedą). Tad hipotezę, „Žemesnio išsimokslinimo respondentės dažniau paramos šeimai politiką vertina neigiamai“ turime atmesti.

Antrajai hipotezei patikrinti, pirmiausia aptarsime bendrąsias valstybės paramos šeimai vertinimo tendencijas.

9 paveiksle matyti, kad vertinimo kreivė gana tolygiai kyla ir pasiekia piką ties vertinimo punktu „Nepakankama“ (50,3 proc.). Beje, paramą vertinančių kaip visiškai nepakankamą yra perpus mažiau (25,1 proc.), o kartu paėmus, paramą nepalankiai vertinančios respondentės sudaro tris ketvirtadalius.

Tuo tarpu 2,4 proc. tiriamųjų valstybės teikiama parama vertina kaip „Visiškai pakankama“ ir 6,6 proc. – „Pakankama“. Bendrai sudėjus šiuos duomenis matyti, kad tik 9 proc. respondenčių paramą šeimai vertina palankiai, t.y. kaip pakankama.

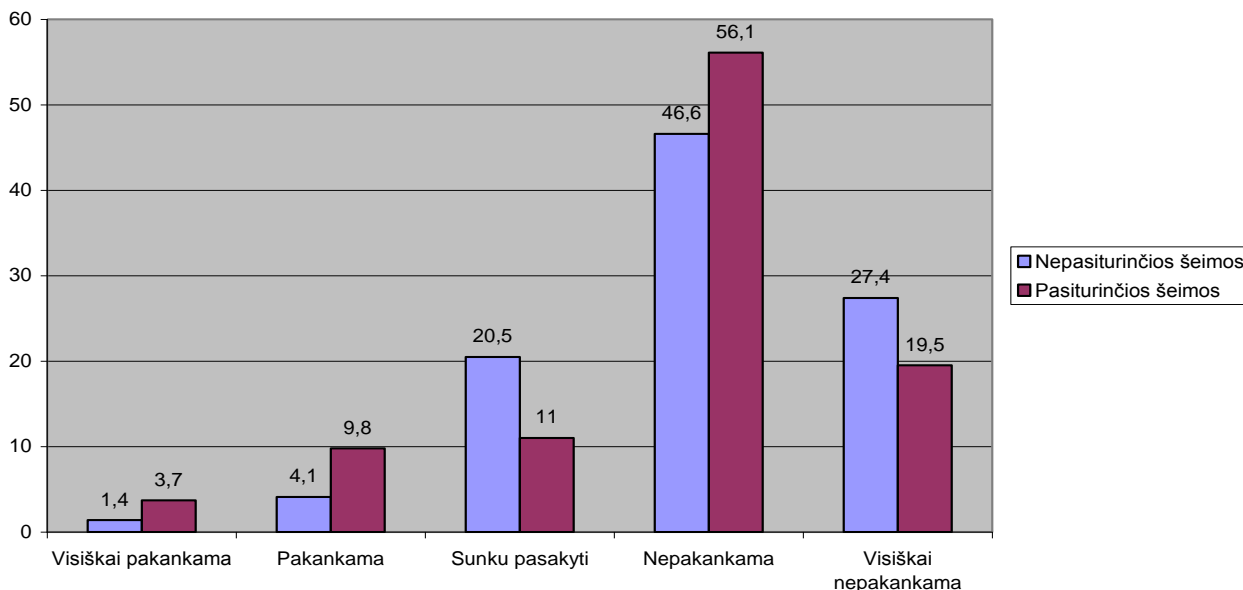
9 paveikslas. Lietuvoje teikiamos valstybės paramo šeimai pakankamumo vertinimas (proc.)

Iškeltą hipotezę tikrinsime analizuodami vertinimus per šeimos finansinės padėties prizmę. Susumavus neigiamus vertinimus pateikusių respondenčių procentines dalis (pasirinkti atsakymo variantai „Nepakankama“ ir „Visiškai nepakankama“) pastebima, kad respondentės iš pasiturinčių

šeimų 1,6 procentinio punkto „lenkia” nepasiturinčių šeimų atstoves (atitinkamai 75,6 proc. ir 74 proc.) (žiūrėti 10 pav.).

10 paveikslas. **Paramos šeimai pakankamumo vertinimas nepasiturinčiose ir pasiturinčiose šeimose (proc.)**

*pasiturinčių ir nepasiturinčių respondenčių šeimų požiūrio skirtumas nėra statistiškai reikšmingas, nes neatitinka sąlygos, kad $p < 0,05$. Apskaičiuotas $p = 0,164$.

Tačiau 7,9 procentais daugiau nepasiturinčių šeimų respondenčių laikosi kraštutinio neigiamo požiūrio į teikiamą paramą šeimai (pasirinktas atsakymo variantas „Visiškai nepakankama”: pasiturinčios šeimos 19,5 proc. ir nepasiturinčios šeimos 27,4 proc.). Nepaisant tam tikro procentinio „pranašumo“, hipotezę „Moterys iš nepasiturinčių šeimų valstybės teikiamą paramą šeimai vertina kaip nepakankamą” turime atmesti. Apskaičiuotas Chi kvadrato kriterijus rodo, kad procentų skirtumas nepasiturinčių respondenčių imtyje yra statistiškai nereikšmingas ($p = 0,164$, žiūrėti 1 priedą).

Valstybės išmokų reikalingumas besilaukantioms, vaikus auginančioms šeimoms

Tyrimo metu respondenčių buvo prašoma nurodyti įvairių išmokų reikalingumą jų šeimai. Buvo išskirta 11 paramos formų:

1) Vienkartinė išmoka nėščiai nedirbančiai moteriai, kuri pagal *Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą* neturi teisės gauti motinystės pašalpos;

2) Motinystės išmokos nėščiai moteriai, kuri apdrausta *Ligos ir motinystės socialiniu draudimu*;

3) Vienkartinė išmoka gimus kūdikiui;

4) Išmokos už vaiką iki 1 metų;

5) Išmokos už vaiką nuo 1 iki 3 metų (1-2 vaikus auginančioms šeimoms);

6) Išmokos už vaiką nuo 1 iki 3 metų (3 ir daugiau vaikų auginančioms šeimoms);

7) Išmokos už vaiką nuo 3 iki 12 metų (1-2 vaikus auginančioms šeimoms);

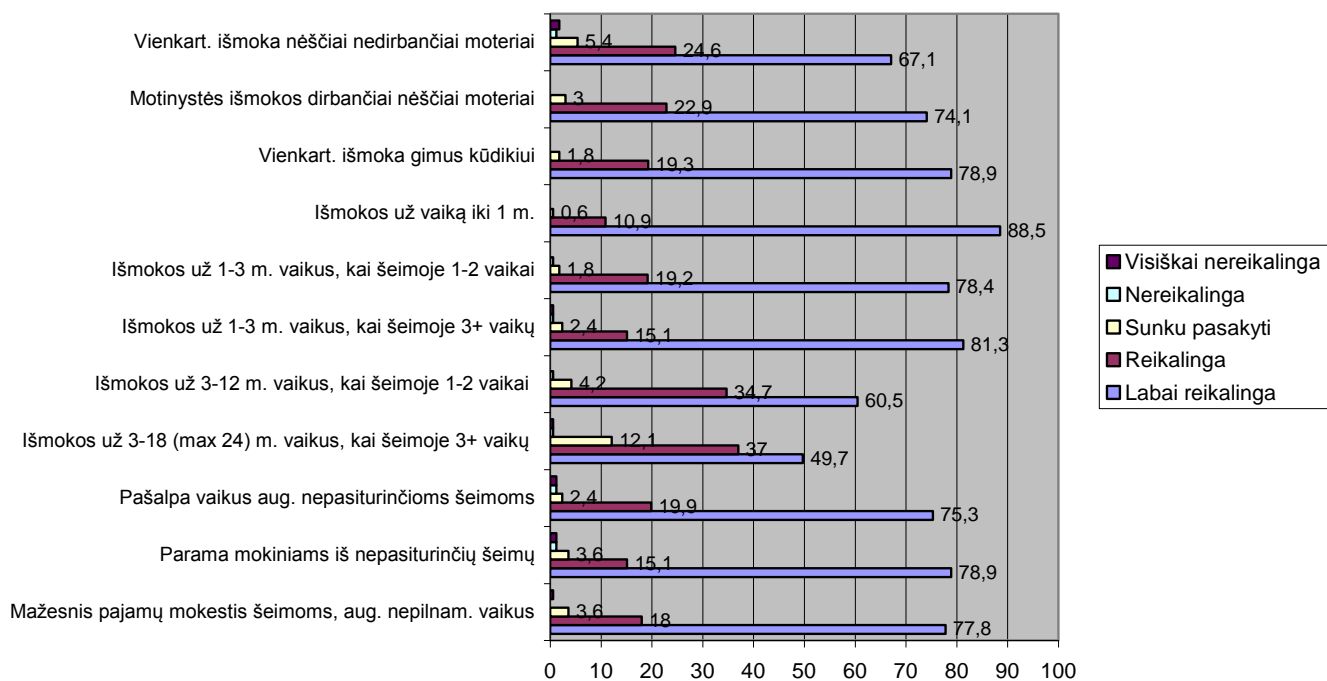
8) Išmokos už vaiką nuo 3 iki 18 metų ir vyresnius, kol jie baigs dieninę mokymo įstaigą, bet ne ilgiau kaip iki 24 metų (3 ir daugiau vaikų auginančioms šeimoms);

9) Pašalpa vaikus auginančioms, nepasiturinčioms šeimoms, kuri priklauso nuo šeimos pajamų dydžio;

10) Parama mokiniams iš nepasiturinčių šeimų;

11) Mažesnis pajamų mokestis šeimoms, auginančioms nepilnamečius vaikus.

11 paveikslas. Socialinių išmokų ir kitos paramos reikalingumas respondenčių šeimose (proc.)

11 paveiksle matome, kad visos socialinės išmokos bei kitos paramos formos yra (buvo) reikalingos respondenčių šeimoms. Labiausiai reikalingomis laikomos išmokos už vaiką iki vienerių metų amžiaus – taip nurodė 88,5 proc. tyrimo dalyvių. Taip pat kaip labai reikalinga pažymėta

vienkartinė išmoka gimus kūdikiui (78,9 proc.), išmokos už vaiką nuo 1 iki 3 metų, kai šeimoje auga 1-2 arba 3 ir daugiau vaikų (atitinkamai 78,4 ir 81,3 proc.), parama mokiniams iš nepasiturinčių šeimų (78,9 proc.). Paveiksle matome, kad finansinė parama vaikams sulaukus vyresnio amžiaus, t.y. nuo 3 m., yra vertinama nuosaikiau (dažniau pasirinktas atsakymo variantas "Reikalinga"). Šie rezultatai liudija, jog finansinė parama šeimai yra ypač reikalinga pirmaisiais vaiko gyvenimo metais.

Kaip jau minėta, tyrime dominuoja 1-2 vaikus auginančios šeimos (89,2 proc.), tačiau kaip labai reikalingos buvo nurodytos ir išmokos šeimoms su 3 ir daugiau vaikų. Todėl galima kelti dvi prielaidas:

- 1) šeimose yra svarstoma galimybė susilaukti daugiau vaikų;
- 2) atsakydamos į šį klausimą respondentės daugiau vadovavosi ne savo šeimos poreikiais, o vertino bendrąjį įvairių paramos formų reikalingumą Lietuvoje.

Tyrimo metu respondenčių buvo prašoma įvertinti paramos reikalingumą nepasiturinčioms šeimoms. Nors didžioji dalis tyrime dalyvavusių moterų savo šeimos finansinę padėtį vertino gana palankiai, pasirinkdamos tokį teiginį kaip „Pinigų trūksta tik tokiems pirkiniais kaip automobilis, butas, namas ir pan.“ (38 proc.) bei „Viskam užtenka“ (11,4 proc.), o ketvirtadalis laikėsi vidurinėsios pozicijos („Lėšų pakanka tik kasdienėms išlaidoms, tačiau nusipirkti net būtinus drabužius sunkoka, tenka skolintis, atidėti po truputį pinigų iš kiekvienos algos“), tačiau paramos formos, nepasiturinčioms šeimoms buvo vertinamos kaip labai reikalingos jų šeimai. Net 78,9 proc. moterų mano, kad parama mokiniams iš pasiturinčių šeimų yra labai reikalinga bei 75,3 proc. pritaria, kad pašalpos vaikus auginančioms nepasiturinčioms šeimoms, kurios priklauso nuo šeimos pajamų dydžio taip pat yra labai reikalingos jų šeimoms. Todėl analizuojant gautus duomenis galime daryti prielaidą, kad respondentės, vertindamos šiuos teiginius, vadovavosi ne savo šeimos poreikiais, o vertino bendrąjį įvairių paramos formų reikalingumą Lietuvoje.

Taip pat apklausos dalyvės nurodė, kad mažesnis pajamų mokestis šeimoms, auginančioms nepilnamečius vaikus yra labai reikalingas (77,8 proc.), nes 69,9 proc. respondenčių yra moterys, dirbančios visą darbo dieną, o 18,7 proc. moterų dirba dalį darbo laiko.

Lengvatos darbovietėje vaikų besilaukiančioms, juos auginančioms moterims

Tyrimo metu respondenčių buvo prašoma norodyti, ar jos pasinaudojo darbovietėje teikiamomis lengvatomis. Išskirtos 4 lengvatų formos:

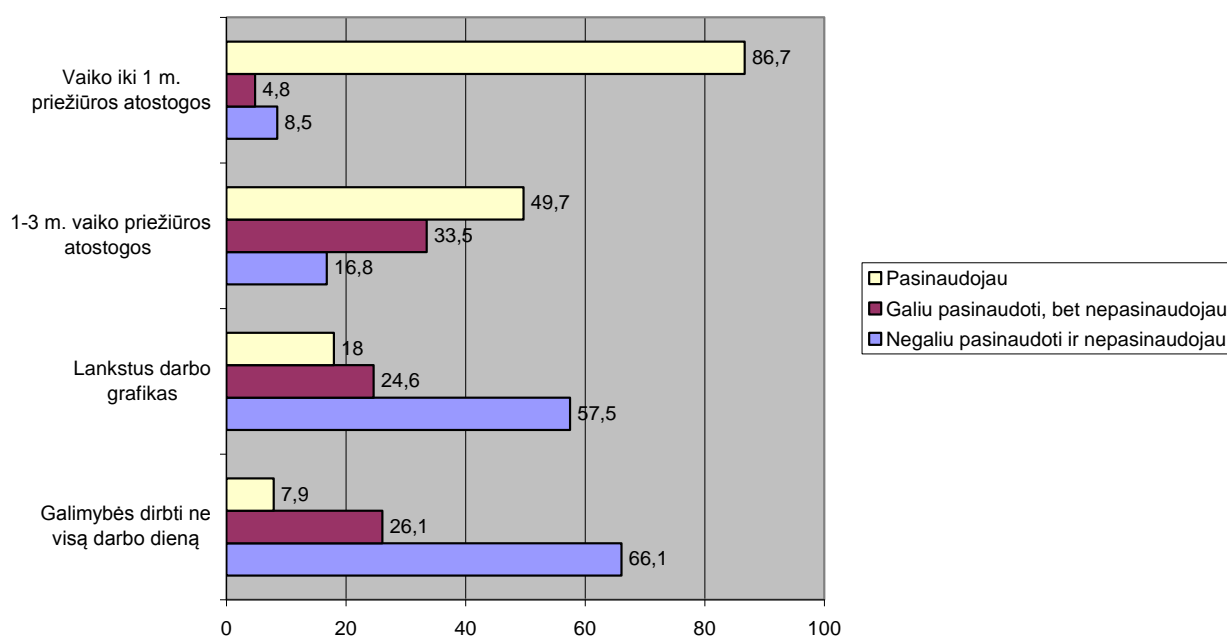
- 1) Vaiko priežiūros atostogos iki vaikui sueis 1 m.;
- 2) Vaiko priežiūros atostogos, kai vaikas yra nuo 1 iki 3 m.;

3) Lankstus darbo grafikas tėvams, auginantiems mažamečius vaikus.

4) Galimybės dirbti ne visą darbo dieną vaikus auginantiems tėvams.

12 paveiksle matome, kad dauguma respondenčių pasinaudojo vaiko priežiūros atostogomis iki vaikai sueis vieneri metai (86,7 proc.). Rečiau naudojamos atostogos, kai vaikas yra 1-3 m. amžiaus (49,7 proc.). Priešinga situacija stebima kitų lengvatų darbovietėje požiūriu: lankstus darbo grafikas yra (buvo) taikomas penktadaliui šeimų (18 proc.), o galimybėmis dirbti ne visą darbo dieną pasinaudojo tik 7,9 proc. šeimų. Daugiau nei pusė šių šeimų nurodė negalint pasinaudoti pastarosiomis lengvatomis (66,1 proc.).

12 paveikslas. Galimybių pasinaudoti darbovietėje teikiamomis lengvatomis vertinimas (proc.)

Tyrimo pradžioje iškelta hipotezė – „Moterys iš pasiturinčių šeimų dažniau naudojasi įvairiomis šeimai teikiamomis lengvatomis darbovietėje“. Siekiant patikrinti iškeltą hipotezę, respondenčių šeimos suskirstytos į dvi grupes. Kaip jau minėta, įvertindamos savo šeimos finansinę padėtį jos galėjo pažymėti vieną iš šešių teiginių:

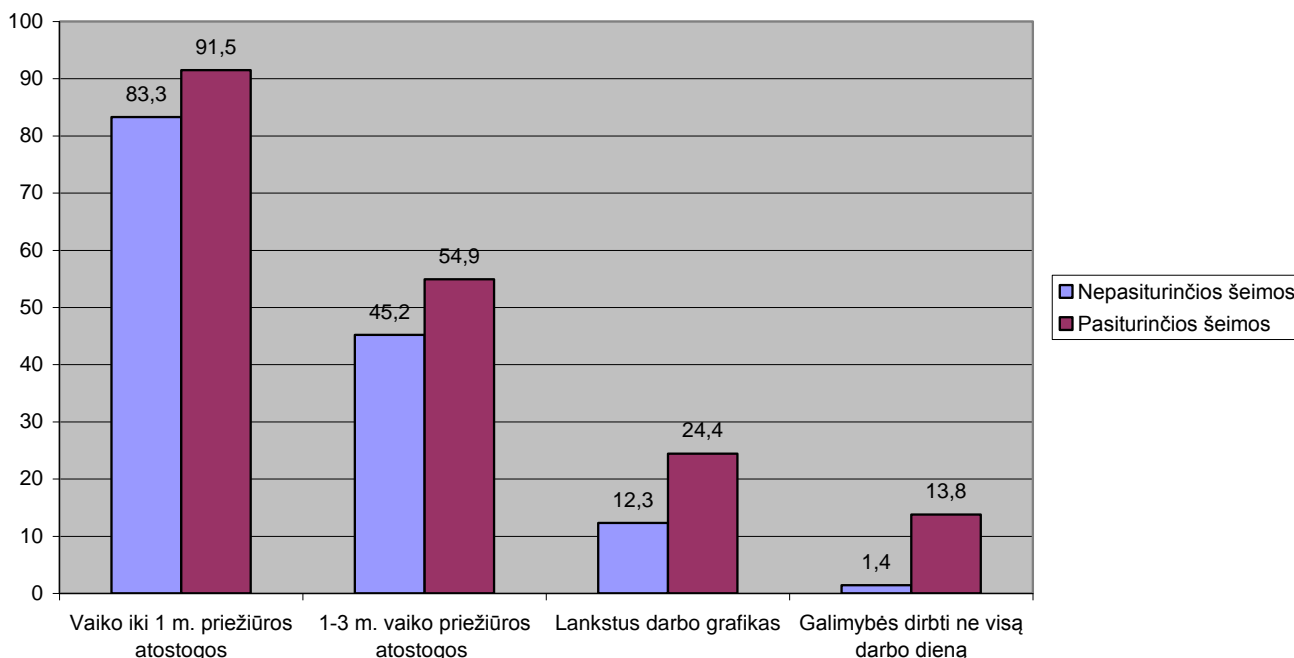
1. Nesuvedame galų, gyvename skolon
2. Gyvename sunkiai, nuo atlyginimo iki atlyginimo
3. Lėšų pakanka tik kasdieninėms išlaidoms, tačiau nusipirkti net būtinus drabužius sunkoka, tenka skolintis, atidėti po truputį pinigų iš kiekvienos algos
4. Pinigų trūksta tik tokiems pirkiniams kaip automobilis, butas, namas ir pan.

5. Viskam užtenka

6. Sunku pasakyti

Remiantis pasirinktais atsakymais, respondenčių šeimos sąlyginai suskirstytos į dvi grupes: 1) *nepasiturinčias* (pasirinkti 1-3 atsakymo variantai) ir 2) *pasiturinčias* (pasirinkti 4-5 atsakymo variantai). Šių grupių pasiskirstymas yra gana tolygus: nepasiturinčios šeimos sudaro 47,1 proc., o pasiturinčios – 52,9 proc.

13 paveikslas. Šeimos, kurios pasinaudojo įvairiomis darbovietėje teikiamomis lengvatomis (proc.)

*pasiturinčių ir nepasiturinčių respondenčių šeimų požiūrio skirtumas yra statistškai reikšmingas, $p < 0,05$. Išskyrus vaiko priežiūros atostogas nuo 1-3 m., gautas $p = 0,072$. Žiūrėti 2 priedą.

13 paveiksle matome tendenciją, kad įvairiomis darbdavių teikiamomis lengvatomis ištis dažniau naudojasi pasiturinčios šeimos. Vaiko priežiūros atostogomis iki vaikui sueis 1 m. pasinaudojo 83,3 proc. nepasiturinčių šeimų ir 91,5 proc. pasiturinčių šeimų ($p = 0,022$). Beveik perpus mažiau nepasiturinčių šeimų (45,2 proc.) ir 54,9 proc. pasiturinčių šeimų pasinaudojo vaiko priežiūros atostogomis, kai vaikas yra nuo 1 iki 3 m. amžiaus ($p = 0,072$). Itin ryškūs skirtumai tarp skirtingos finansinės padėties šeimų stebimi lankstaus darbo grafiko ir galimybių dirbti ne visą darbo dieną atveju. Pirmuoju atveju, pasiturinčios šeimos „lenkia“ nepasiturinčiasias 12,1 procentinio punkto (atitinkamai 24,4 ir 12,3 proc.; $p = 0,018$), o antruoju atveju – 12,4 procentinio punkto (13,8 ir 1,4 proc.; $p = 0,008$). Šiuos duomenis iliustruojant šeimų skaičiumi galima pažymėti,

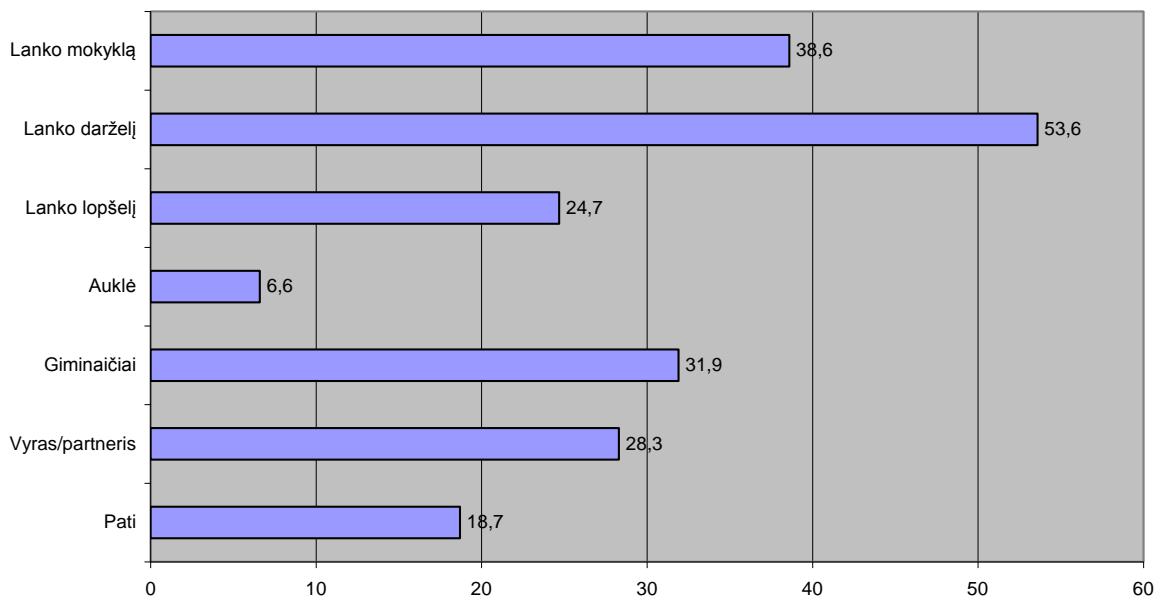
kad lanksčiu darbo grafiku pasinaudojo 9 nepasiturinčios ir 20 pasiturinčių šeimų, o galimybėmis dirbti ne visą darbo dieną – atitinkamai 1 ir 11 šeimų.

Taigi, iškelta hipotezė, kad moterys iš pasiturinčių šeimų dažniau naudojasi įvairiomis šeimai teikiamomis lengvatomis darbovietėje, atlikus tyrimą pasitvirtino.

Vilniuje teikiamų vaikų priežiūros paslaugų prieinamumas ir kokybė

Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, kaip prižiūrimi respondenčių vaikai tuo metu, kai jos pačios vaikų negali prižiūrėti. Kadangi tyrimo tikslinė grupė yra darželius lankančių vaikų mamos, natūralu, kad dažniausiai (53,6 proc.) darželis buvo nurodytas kaip institucija, kur prižiūrimi respondenčių vaikai (žiūrėti 14 pav.).

14 paveikslas. Kas prižiūri vaiką(-us), kai Jūs pati negalite prižiūrėti? (proc.)*

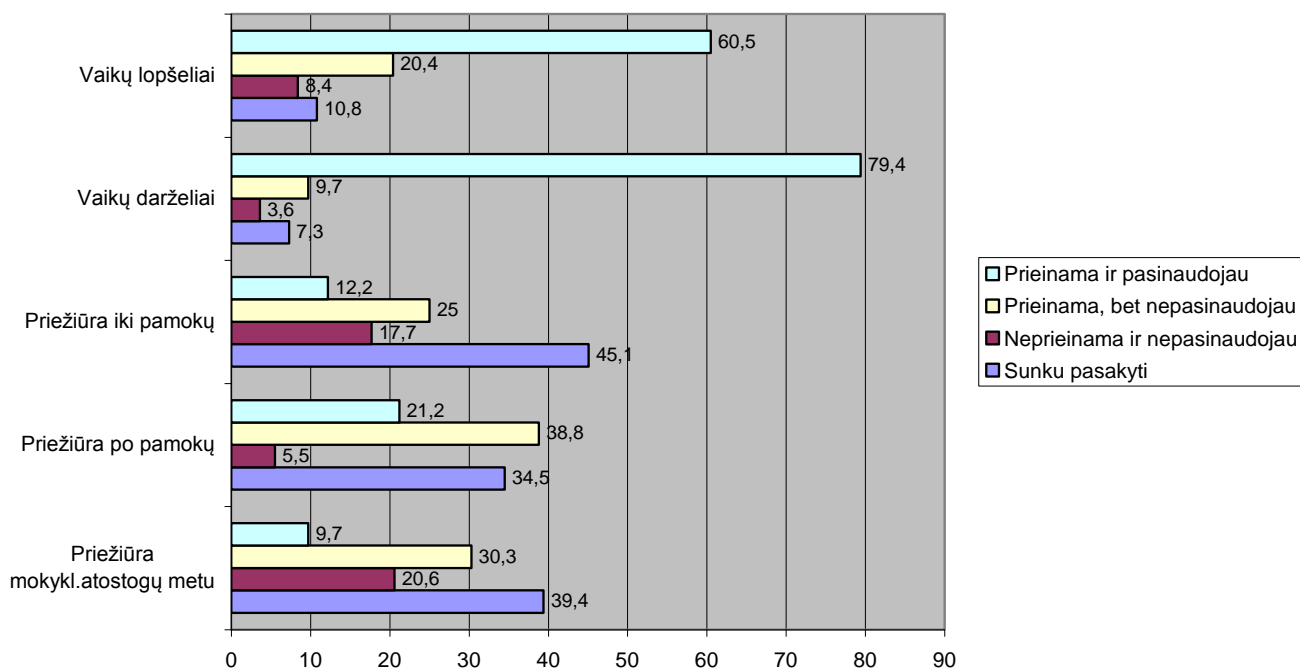
*Atsakydamos į šį klausimą respondentės galėjo rinktis kelis iš pateiktų atsakymo variantų. Kiekvienas atsakymo variantas buvo formuluojamas kaip dichotominis kintamasis, įgyjantis dvi reikšmes: 1 – jei respondentas pasirinko atsakymą, 2 – jei nepasirinko. Šiame paveiksle parodyta pateiktus atsakymus pasirinkusių respondenčių dalis. Paveikslas leidžia spręsti, kiek respondentėms yra tinkamas kiekvienas pateiktas atsakymo variantas

Mažesnę respondenčių dalis teigė, kad jų vaikai lanko mokyklą (38,6 proc.), juos prižiūri artimieji/giminaičiai, dažniausiai seneliai (31,9 proc.), vyras arba partneris (28,3 proc.), vaikai lanko lopšeljį (24,7 proc.). Mažiausiai tyrimo dalyvių nurodė, kad vaikus nuolat prižiūri pačios (18,7 proc.) arba samdo auklę (6,6 proc.).

Toliau panagrinėsime, ar respondentės pasinaudojo įvairiomis vaikų priežiūros paslaugomis ir kaip jos vertina jų prieinamumą finansine prasme bei kokybę.

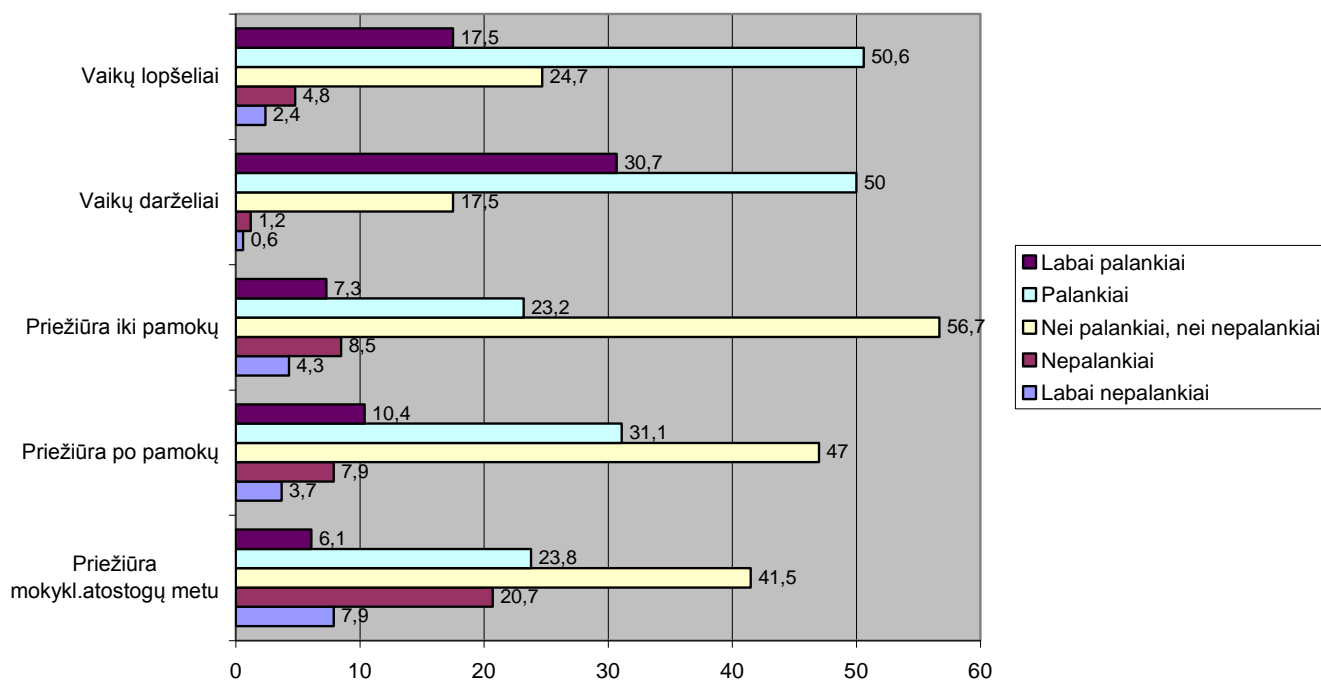
15 paveiksle matyti, kad labiausiai finansine prasme prieinami yra vaikų darželiai vaikams nuo 3 m. amžiaus (79,4 proc.) bei lopšeliai vaikams iki 3 m. (60,5 proc.) ir šių įstaigų paslaugomis yra/buvo naudojamosi. Mokyklinio amžiaus vaikų atveju, dažniausiai naudojamosi ir laikomos prieinamomis (21,2 proc.) priežiūros paslaugos po pamokų (sporto, dailės, muzikos būreliai ir pan.). Labiausiai neprieinamomis paslaugomis laikytinos vaikų priežiūra mokyklinių atostogų metu (20,6 proc.) ir priežiūra iki pamokų (17,7 proc.), todėl jomis nebuvo naudojamosi ir neturėta tvirtos nuomonės (atitinkamai 39,4 ir 45,1 proc.).

15 paveikslas. **Vaikų priežiūros paslaugų prieinamumas finansine prasme (proc.)**

Kalbant apie minėtų vaikų priežiūros paslaugų Vilniaus mieste kokybę pastebima, jog palankiausiai yra vertinami vaikų lopšeliai (68,1 proc.) bei darželiai (80,7 proc.) (pasirinkti atsakymo variantai „Labai palankiai“ ir „Palankiai“) (Žiūrėti 16 pav.).

16 paveikslas. **Vaikų priežiūros paslaugų kokybės vertinimas (proc.)**

Analizuojant respondenčių atsakymus apie priežiūros paslaugas mokyklinio amžiaus vaikams, dominuoja neutralus požiūris (pasirinktas atsakymo variantas „Nei palankiai, nei nepalankiai“). Priežiūrą iki pamokų taip vertina 56,7 proc. respondenčių, priežiūrą po pamokų – 47 proc. Įdomi situacija pastebima priežiūros atostogų metu atveju: neutraliai šias paslaugas vertina 41,5 proc. apklaustųjų, tačiau likusioji jų dalis gana tolygiai pasiskirsto į vertinančias teigiamai (29,9 proc.) arba neigiamai (28,6 proc.). Tuo tarpu paslaugas iki ir po pamokų likusioji respondenčių dalis yra linkusi vertinti palankiai. Taigi, nepalankiausiai tyrimo metu įvertintos vaikų priežiūros paslaugos mokyklinių atostogų metu.

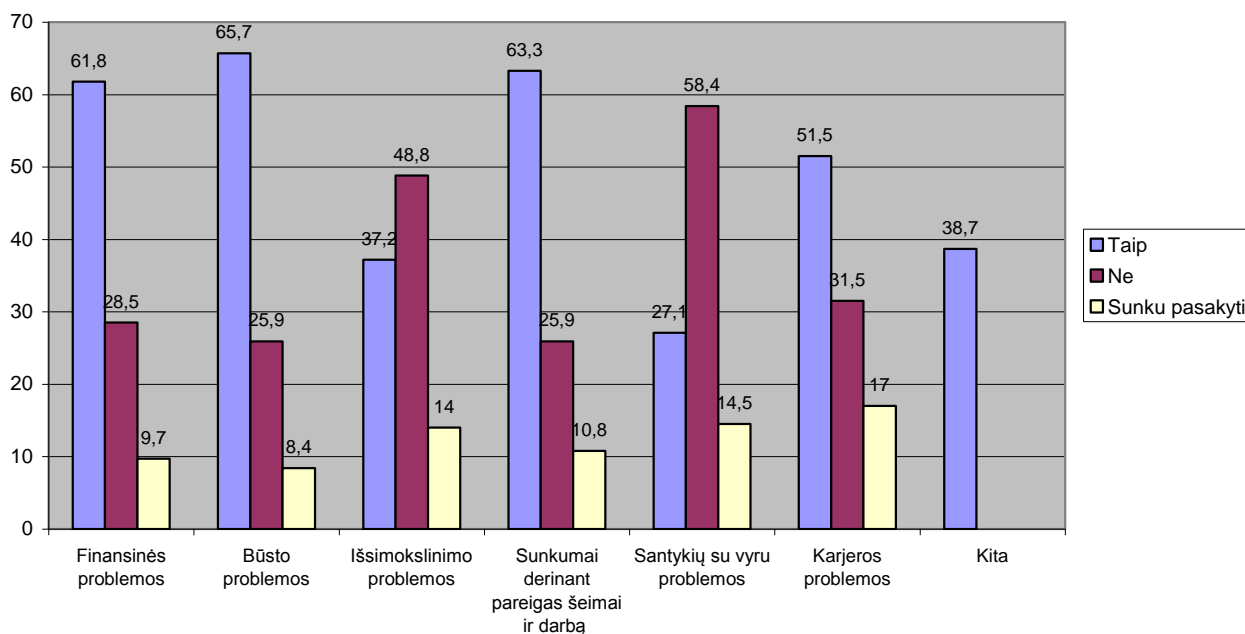
Pagrindinės vaikus auginančių šeimų problemos

Vienas iš tyrimo uždavinių – nustatyti pagrindines problemas, išskylančias vaikus auginančioms šeimoms. Respondenčių buvo prašoma nurodyti pagrindinius sunkumus, su kuriais jų šeimos susiduria augindamos vaikus.

17 paveiksle matyti, kad šeimas labiausiai slegia būsto įsigijimo, įsirengimo problemos (65,7 proc.), pareigų šeimai ir darbui derinimo sunkumai (63,3 proc.), lėšų stygius (61,8 proc.) bei sunkumai siekiant karjeros (51,5 proc.). Mažiausiai problematiškai pasirodė santykiai su sutuoktiniu

ar partneriu (58,4 proc.) bei išsimokslinimo įgijimas (48,8 proc.). 38,7 proc. respondentų nurodė kitas problemas.

17 paveikslas. **Sunkumai, su kuriais susiduria/susidūrė respondentės auginamos vaikus (proc.)**

Analizuojant nurodytas respondentų papildomas problemas auginant vaikus, sąlyginai būtų galima išskirti dvi pagrindines grupes:

1) *rūpestis vaiko sveikata, priežiūra ir auklėjimu:*

- „problemos darbe, vaikui susirgus“;
- „gydytojų požiūris į vaiko sveikatą“;
- „nekokybiškos medicinos paslaugos“;
- „kai tėvai dirba, vaikams nelieka laiko tiek, kiek norėtūsi, juos auklėja kiti“;
- „vaiko priežiūra“;
- „jei finansinė padėtis leistų, dirbčiau mažiau ir dažniau būčiau su vaikais, juos pati auklėčiau“.

2) *laisvalaikio organizavimas:*

- „bendravimas su vaiku laisvalaikiu“;
- „sunkumai auginant vaikus namie, be laisvo laiko sau asmeniškai“;

- „trūksta informacijos apie moksleivių stovyklas“;
- „sunkumai organizuojant laisvalaikį, pramogas su vaiku“.

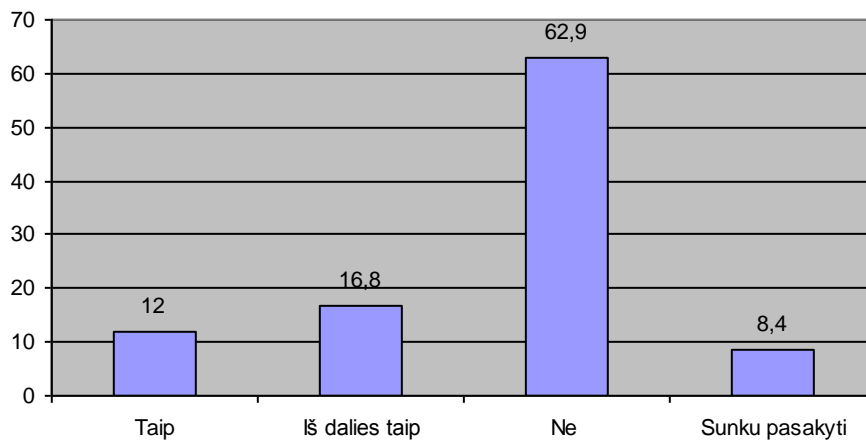
Apibendrinant tyrimo dalyvių atsakymus, matyti, kad vis dėlto, dažniausiai šeimos susiduria su materialiniais sunkumais bei derinant darbą ir pareigas šeimai. Galime daryti prielaidą, kad Lietuvoje, ryškėja šiuolaikinės paramos šeimai tendencijos poreikis, kur pagrindinės šeimos politikos priemonės turėtų būti orientuotos į vaiko gerovės užtikrinimą bei ypač aktyvių dviejų dirbančiųjų šeimos rėmimą.

Valstybės teikiama parama šeimai įtaka apsisprendimui susilaukti vaikų

Tyrimo metu buvo siekiama nustatyti ar šiuo metu valstybės teikiama parama šeimai turėjo įtakos apsisprendimui susilaukti vaikų bei sąlygas, kurioms esant daugiau šeimų nuspręstų auginti vaikus.

Į klausimą, ar teikiama parama šeimai įtakojo apsisprendimą turėti vaikų, dauguma respondenčių (62,9 proc.) atsakė neigiamai (žiūrėti 18 pav.). Šiam teiginiu pritarė tik 12 proc. tiriamųjų, o 16,8 proc. – pritarė tik iš dalies.

18 paveikslas. Ar teikiama parama šeimai įtakojo Jūsų apsisprendimą turėti vaikų? (proc.)

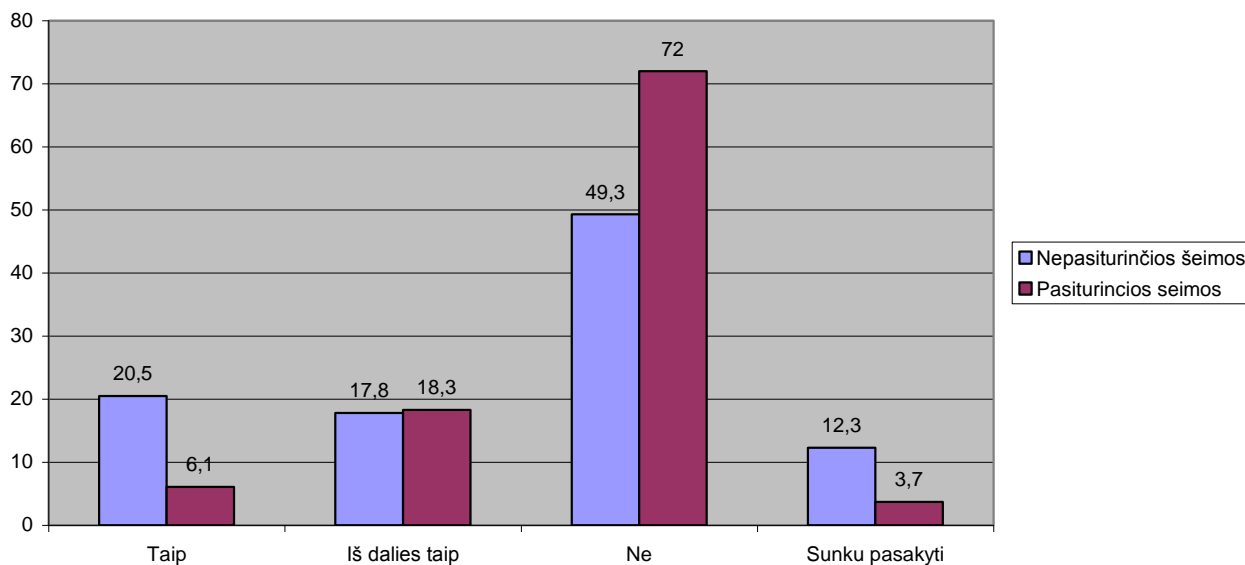

Toliau panagrinėsime, ar šeimos finansinė padėtis turi įtakos šio vertinimo stiprumui. 19 paveiksle matome, kad pasiturinčių šeimų atstovės (72 proc.) šiuo klausimu laikosi gana griežtos neigiamos nuomonės, ketvirtadalis išreiškė priešingą nuomonę (pasirinkti atsakymo variantai „Taip” ir „Iš dalies taip”). Kalbant apie respondentes iš nepasiturinčių šeimų, pastebimas gana ryškus nuomonės išsibarstymas. Žymiai mažesnė jų dalis (49,3 proc.) teigė, kad sprendimo turėti vaikų valstybės parama šeimai neįtakojo, o konkrečios nuomonės šiuo klausimu neturėjo tris kartus

daugiau respondenčių, lyginant su atstovėmis iš pasiturinčių šeimų. Dalinę įtaka sprendimui patvirtino 17,8 proc. nepasiturinčių respondenčių, t.y. beveik tiek pat, kiek ir pasiturinčiųjų grupėje. Tačiau net penktadalis respondenčių iš nepasiturinčių šeimų patvirtino, kad parama šeimai turėjo įtakos apsisprendimui susilaukti vaikų, o pasiturinčiųjų grupėje tokio požiūrio laikėsi tik 6,1 proc.

19 paveikslas. **Šeimos pragyvenimo lygio ir teikiamos paramos šeimai ryšys apsisprendžiant susilaukti vaikų (proc.)**

Ar parama šeimai įtakojo apsisprendimą turėti vaikų? (proc.)

*pasiturinčių ir nepasiturinčių respondenčių šeimų požiūrio skirtumas statistiškai reikšmingas, $p < 0,05$. Apskaičiuotas $p = 0,004$.

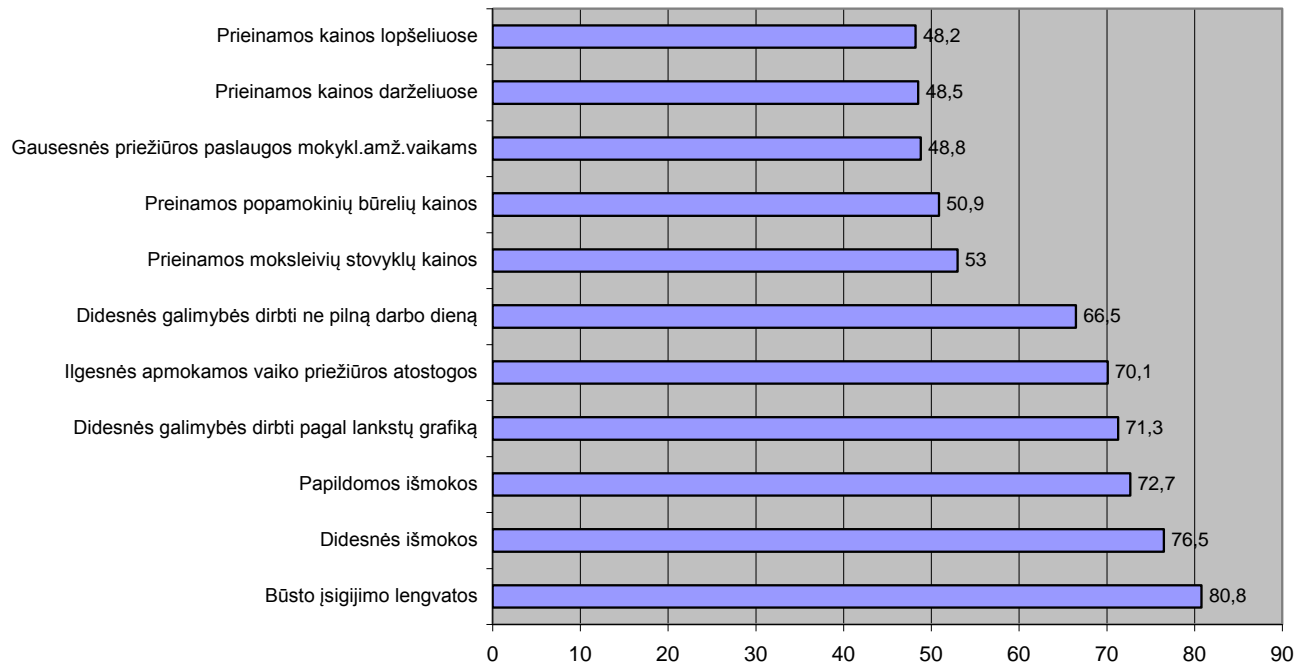
Apskaičiuotas Chi kvadrato kriterijus rodo, kad procentų skirtumas nepasiturinčių šeimų imtyje yra statistiškai reikšmingas ($p = 0,004$, žiūrėti 3 priedą), todėl hipotezė „Kuo žemesnis šeimos pragyvenimo lygis, tuo dažniau sprendime turėti vaikų dominuoja paramos šeimai faktorius“ patvirtinama.

Toliau tyrimo metu buvo siekiama nustatyti sąlygas, kurios galėtų įtakoti šeimų apsisprendimą auginti vaikus. Respondenčių nuomonė pateikiama 20 paveiksle. Svarbiausios sąlygos būtų šios:

- 1) būsto įsigijimo lengvatos (80,8 proc.);
- 2) didesnės išmokos (76,5 proc.);
- 3) papildomos išmokos (72,7 proc.);
- 4) didesnės galimybės dirbti pagal lankstų darbo grafiką (71,3 proc.);
- 5) ilgesnės apmokamos vaiko priežiūros atostogos (70,1 proc.);

6) didesnės galimybės dirbti ne pilną darbo dieną (66,5 proc.).

20 paveikslas. **Sąlygos, kurioms esant daugiau šeimų nuspręstų auginti vaikus (proc.)**

Žymiai rečiau buvo minimas vaikų priežiūros paslaugų prieinamumas finansine prasme, jų gausa. Galima daryti išvadą, jog skatinant vaikų gimstatumą, ypač svarbu šeimoms užtikrinti būstą, finansinę paramą bei įvairias lengvatas darbovietėje.

Taip pat respondentėms buvo suteikta galimybė nurodyti papildomas sąlygas, kurios lemtų jų apsisprendimą auginti vaikus. Dalis jų nurodė, kad įtakos turėtų geresnės sveikatos priežiūros sąlygos („kokybiškos medicinos paslaugos“, „mažesnės vaikų gydymo išlaidos“). Likusias apklausos dalyvių nurodytas priežastis galėtume priskirti prie ankščiau įvardintų, kaip vienų iš svarbiausių sąlygų, skatinant vaikų gimstatumą, t.y.:

1) *finansinė parama šeimai* („viską lemia finansai“; „didesnės išmokos gimus antram, trečiam vaikui“; „Kad vaikui iki mokyklos būtų išmokama bent 200 Lt pašalpa. Mes lyginamės su Europa, kur kiekvienas vaikas iki 18 m. gauna 500 eurų, o mes gaunam 50 Lt.“; „Kad užaugintum vaiką, reikia turėti daug meilės, kas yra svarbiausia, tačiau pinigai ir sąlygos, kuriose vaikas auga, irgi yra labai svarbu“);

2) *lengvatos darbovietėje* („Darbdavio pakantumas“; „Valstybės pagalba gerinant darbdavių požiūrį į vaikus turinčias šeimas“).

Išanalizavus šiuos respondenčių atsakymus tik patvirtiname materialinės paramos bei lankščių užimtumo formų svarbą šeimos gyvenime.

2.3 Moterų požiūrio į valstybės teikiamą paramą šeimai tyrimo duomenų analizė

Šiame skyrelyje plačiau paanalizuosime tendencijas bei galimas priežastis, galėjusias nulemti atitinkamus tyrimo rezultatus. Taip pat palyginsime keletą duomenų su rezultatais, gautais G. Navaičio (2007) atliktame tyrime „Požiūris į valstybės paramos šeimai veiksmingumą“.

Moterų požiūrio į valstybės teikiamą paramą šeimai tyrimas – tai kiekybinis tyrimas, kurio pagrindinis tikslas iširti, kaip Vilniaus mieste gyvenančios, vaikus auginančios moterys vertina valstybės teikiamą paramą šeimai.

Tyrime daugiausiai dalyvavo 26-39 m. amžiaus (72,9 proc.), kartu su sutuoktiniu arba nuolatiniu partneriu gyvenančios (77,6 proc.), auginančios 1-2 vaikus (89,2 proc.), įgijusios aukštąjį išsimokslinimą (58,4 proc.), dirbančios moterys (88,6 proc.).

Tyrimo metu paaiškėjo, kad daugiau nei pusei apklaustų moterų trūksta informacijos apie valstybės teikiama paramą šeimai (54,8 proc.), tik ketvirtadalis respondenčių teigė, kad informacijos pakanka (24,1 proc.), o 21,1 proc. – negalėjo tiksliai pasakyti. Taip pat tyrimo metu buvo siekta nustatyti, kur moterys dažniausiai gauna informacijos apie paramą šeimai. Iškelta hipotezė, kad moterys, auginančios vaikus, informaciją apie valstybės teikiamą paramą šeimai gauna iš formalių šaltinių, pasitvirtino. Nepaisant to, jog „populiariausias“ informacijos apie paramą šeimai šaltinis yra draugai/pažįstami (83,8 proc.), tačiau didžiausią lyginamąjį svorį turi žiniasklaidos priemonių grupė (134,1 proc.).

Vienas iš tyrimo uždavinių buvo nustatyti, kaip respondentės bendrai vertina visą valstybės teikiamą paramą šeimai Lietuvoje. Užsibrėžtam tikslui įvykdyti pateikti du klausimai. Pirmuoju klausimu siekta įvertinti kaip respondentės apibendrintai vertina valstybės teikiamą paramą šeimai. Tuo tarpu antruoju klausimu vertinamas teikiamos paramos pakankamumas. Respondenčių atsakymai parodė, kad dažniausiai parama šeimai yra vertinama neigiamai ir kaip nepakankama. Tik nedidelė dalis moterų palaikė priešingą poziciją.

Taip pat tyrimo pradžioje iškeltos dvi hipotezės, turinčios sąsajas su šiais klausimais: „Žemesnio išsimokslinimo respondentės dažniau paramos šeimai politiką vertina neigiamai“ ir „Moterys iš nepasiturinčių šeimų valstybės teikiamą paramą šeimai vertina kaip nepakankamą“. Tyrimo eigoje abi hipotezės buvo atmestos nepaisant tam tikro procentinio pranašumo. Apskaičiuotas Chi kvadrato kriterijus neparodė statistinio reikšmingumo tarp moterų išsilavinimo bei finansinės padėties apibendrintai vertinant paramos šeimai politiką. Taigi, galime daryti išvadą,

kad nepaisant išsimokslinimo ir finansinės padėties, didžioji dalis moterių yra linkusios šiuo metu teikiamą paramą šeimai vertinti neigiamai ir kaip nepakankamą.

Tyrimo eigoje siekta nustatyti valstybės teikiamos finansinės paramos reikalingumą šeimai. Gauti rezultatai liudija, kad finansinė parama šeimai yra ypač reikalinga pirmaisiais vaiko gyvenimo metais. Labiausiai reikalingomis laikomos išmokos už vaiką iki vienerių metų amžiaus (88,5 proc.), vienkartinė išmoka gimus kūdikiui (78,9 proc.), išmokos už vaiką nuo 1 iki 3 metų, kai šeimoje auga 1-2 arba 3 ir daugiau vaikų (atitinkamai 78,4 ir 81,3 proc.). Nors respondenčių buvo prašoma įvertinti kiekvieną finansinės paramos šeimai formą atsižvelgiant į šių išmokų reikalingumą jų šeimai, tačiau parama šeimoms, auginančioms 3 ir daugiau vaikų bei parama nepasiturinčioms šeimoms, taip pat buvo nurodyta kaip reikalinga jų šeimoms. Todėl galima kelti dvi prielaidas:

1) šeimose yra svarstoma galimybė susilaukti daugiau vaikų;

2) atsakydamos į šį klausimą respondentės daugiau vadovavosi ne savo šeimos poreikiais, o vertino bendrąją įvairių paramos formų reikalingumą Lietuvoje.

Lyginant šio tyrimo su G. Navaičio tyrimo duomenimis stebima ta pati tendencija, kad daugelis apklaustųjų mano, jog reikėtų remti materialinių sunkumų turinčias šeimas.

Taip pat daugiau nei pusė respondenčių nurodė, kad mažesnis pajamų mokestis šeimoms, auginančioms nepilnamečius vaikus yra reikalinga paramos šeimai forma. Tuo tarpu G. Navaičio tyrimas atskleidė, kad tik ketvirtadalis moterų pageidautų šio paramos šeimai būdo. Šį skirtumą galėtume paaiškinti tuo, kad G. Navaičio tyrimo metu santykinai daug apklaustų moterų nurodė, kad dėl įvairių priežasčių nedalyvauja ar ribotai dalyvauja profesinėje veikloje. Moterų požiūriu į valstybės teikiamą paramą šeimai tyrime dalyvavusios respondentės sudarė didžiąją dalį dirbančių visą darbo dieną ar dalį darbo dienos moterų (atitinkamai 69,9 proc. ir 18,7 proc.).

Kita svarbi paramos šeimai forma yra lengvatos darbovietėje vaikų besilaukiančioms, juos auginančioms moterims. Dauguma respondenčių pasinaudojo vaiko priežiūros atostogomis iki vaikai sueis vieneri metai (86,7 proc.). Rečiau naudojamos atostogomis, kai vaikas yra 1-3 m. amžiaus (49,7 proc.). Priešinga situacija stebima kitų lengvatų darbovietėje požiūriu: lankstus darbo grafikas yra (buvo) taikomas penktadaliui šeimų (18 proc.), o galimybėmis dirbti ne visą darbo dieną pasinaudojo tik 7,9 proc. šeimų. Daugiau nei pusė šių šeimų nurodė negalinčios pasinaudoti pastarosiomis lengvatomis (66,1 proc.). Taigi tyrimo rezultatai tik patvirtina tai, kad Lietuvoje trūksta lankstesnių užimtumo formų plėtojimo.

Taip pat analizuojant mažesnę vaiko priežiūros atostogų, kai vaikas yra 1-3 metų amžiaus, „populiarumą“, galima daryti prielaidą, kad tam įtakos turi ne tokia palanki atostogų apmokėjimo tvarka. Tuo metu vaikus auginantys tėveliai gali pretenduoti tik į valstybės teikiamą išmoką šeimai

atsižvelgiant į vaikų skaičių šeimoje. Tačiau šių išmokų dydis (auginant 1-2 vaikus skiriama 0,75 MGL išmoka per mėnesį, o 3 ir daugiau vaikų – 1,1 MGL) yra gana simboliškas, negalintis užtikrinti šeimų poreikių patenkinimo. Todėl atsižvelgiant į nepalankią šalies ekonominę situaciją, dalis šeimų neturi galimybės pasinaudoti šia lengvatos darbovietėje forma. Be to, tyrimo pradžioje iškelta hipotezė, „Moterys iš pasiturinčių šeimų dažniau naudojasi įvairiomis šeimai teikiamomis lengvatomis darbovietėje“, atlikus tyrimą pasitvirtino. Šiuos duomenis iliustruojant šeimų skaičiumi galima pažymėti, kad lanksčiu darbo grafiku pasinaudojo 9 nepasiturinčios ir 20 pasiturinčių šeimų, o galimybėmis dirbti ne visą darbo dieną – atitinkamai 1 ir 11 šeimų. Taigi, akivaizdžiai matyti, kad ši paramos forma dažniau prieinama moterims iš pasiturinčių šeimų.

Vaikų priežiūros dienos metu paslaugų pasiūla, jų kokybė ir įvairovė pakliūva tarp efektyviausių paramos šeimoms su vaikais priemonių. Kaip jau buvo minėta teorinėje dalyje – tai vienas iš šiuolaikinių paramos šeimai būdų, padedantis abiem tėvams aktyviai įsitraukti į darbo rinką. Todėl tyrimo metu atliktas Vilniuje teikiamų vaikams priežiūros paslaugų vertinimas. Vertinant teikiamas vaikų priežiūros paslaugas išskirti du kriterijai, t.y. jų prieinamumas finansine prasme bei kokybė.

Tyrimo metu nustatyta, kad labiausiai finansine prasme prieinami vaikų darželiai vaikams nuo 3 metų amžiaus (79,4 proc.) bei lopšeliai vaikams iki 3 metų (60,5 proc.) ir šių įstaigų paslaugomis yra/buvo naudojamosi. Mokyklinio amžiaus vaikų atveju, dažniausiai naudojamosi ir laikomos prieinamomis (21,2 proc.) priežiūros paslaugos po pamokų. Labiausiai neprieinamomis paslaugomis laikytinos vaikų priežiūra mokyklinių atostogų metu (20,6 proc.) ir priežiūra iki pamokų (17,7 proc.), todėl jomis nebuvo naudojamosi ir neturėta tvirtos nuomonės (atitinkamai 39,4 ir 45,1 proc.).

Vertinant vaikų priežiūros paslaugų Vilniaus mieste kokybę pastebima, jog palankiausiai yra vertinami vaikų lopšeliai (68,1 proc.) bei darželiai (80,7 proc.). Tuo tarpu analizuojant atsakymus apie priežiūros paslaugas mokyklinio amžiaus vaikams, dominuoja neutralus požiūris. Priežiūrą iki pamokų taip vertina 56,7 proc. respondentų, priežiūrą po pamokų – 47 proc.

Taigi matyti, kad tiek finansine prasme, tiek kokybe, labiausiai respondentų yra vertinami vaikų darželiai/lopšeliai. Tokį rezultatų pasiskirstymą galėtume paaiškinti tuo, kad tyrimas buvo atliekamas vaikų darželiuose/lopšeliuose, tad galbūt ne visos tyrimo dalyvės turėdamos mokyklinio amžiaus vaikus, buvo linkusios laikytis neutralaus paslaugų, skirtų mokyklinio amžiaus vaikams, vertinimo.

Siekiant tobulinti paramos šeimai politiką yra būtina žinoti pagrindines problemas, su kuriomis šeimos susiduria augindamos vaikus. Tyrimo metu nustatyta, kad šeimas, auginančias

vaikus, labiausiai slegia problemos susijusios su finansais bei lengvatomis darbovietėje, t.y. būsto įsigijimo, įsirengimo problemos (65,7 proc.), pareigų šeimai ir darbui derinimo sunkumai (63,3 proc.), lėšų stygius (61,8 proc.) bei sunkumai siekiant karjeros (51,5 proc.). Mažiausiai problematiški pasirodė santykiai su sutuoktiniu ar partneriu (58,4 proc.) bei išsimokslinimo įgijimas (48,8 proc.). Taip pat respondentės galėjo nurodyti papildomas problemas, su kuriomis susiduria augindamos vaikus. Jas sąlyginai buvo galima išskirti į dvi pagrindines grupes – tai *rūpestis vaiko sveikatos, priežiūros ir auklėjimo* bei *laisvalaikio organizavimo*.

Analizuojant tyrimo dalyvių atsakymus, matyti, kad vis dėlto, dažniausiai šeimos susiduria su materialiniais sunkumais bei derinant darbą ir pareigas šeimai. Galime daryti prielaidą, kad Lietuvoje ryškėja šiuolaikinės paramos šeimai tendencijos poreikis, kur pagrindinės šeimos politikos priemonės turėtų būti orientuotos į vaiko gerovės užtikrinimą bei ypač aktyvių dviejų dirbančiųjų šeimos rėmimą.

Tyrimo metu buvo siekiama nustatyti ar šiuo metu valstybės teikiama parama šeimai turėjo įtakos apsisprendimui susilaukti vaikų bei sąlygas, kurioms esant daugiau šeimų nuspręstų auginti vaikus.

Į klausimą, ar teikiama parama šeimai įtakojo apsisprendimą turėti vaikų, dauguma respondenčių (62,9 proc.) atsakė neigiamai. Tačiau tikrinant hipotezę, kad kuo žemesnis šeimos pragyvenimo lygis, tuo dažniau sprendime turėti vaikų dominuoja paramos šeimai faktorius, pasitvirtino. Apskaičiuotas Chi kvadrato kriterijus rodo, kad procentų skirtumas nepasiturinčių šeimų imtyje yra statistiškai reikšmingas ($p=0,004$).

Taip pat tyrimo metu buvo siekiama nustatyti sąlygas, kurios galėtų įtakoti šeimų apsisprendimą auginti vaikus. Svarbiausios sąlygos nurodytos tokios kaip būsto įsigijimo lengvatos (80,8 proc.), didesnės išmokos (76,5 proc.), papildomos išmokos (72,7 proc.), didesnės galimybės dirbti pagal lankstų darbo grafiką (71,3 proc.), ilgesnės apmokamos vaiko priežiūros atostogos (70,1 proc.), didesnės galimybės dirbti ne pilną darbo dieną (66,5 proc.). Žymiai rečiau buvo minimas vaikų priežiūros paslaugų prieinamumas finansine prasme, jų gausa. Šią tendenciją būtų galima susieti su tuo, kad tyrimas atliktas valstybiniuose vaikų priežiūros paslaugas teikiančiuose darželiuose, kurių teikiamos paslaugų kainos, lyginant su privačiomis tokio pat tipo įstaigomis, yra gerokai mažesnės.

Iš gautų tyrimo rezultatų matyti, kad didesnę finansinės paramos šeimai vertinimą tarp tyrimo dalyvių įtakoja esama šalies ekonominė situacija (žemas pragyvenimo lygis ir saugumo darbo rinkoje trūkumas). Tačiau nepaisant to, kad Lietuvoje netipinės darbo organizavimo

priemonės menkai išplėtos, tyrimas atskleidė, kad didžioji dalis respondenčių teiktų joms prioritetą apsisprendžiant auginti daugiau vaikų.

Galima daryti išvadą, jog skatinant vaikų gimstatumą, ypač svarbu šeimoms užtikrinti būstą, finansinę paramą bei įvairias lengvatas darbovietėje. Svarbu, kad paramos šeimai politika kurtų sąlygas, leidžiančias šeimoms atlikti savo funkcijas, stiprinti jas bei didinti jų aktyvumą.

Išvados

Paramos šeimai politika dabartiniu metu dažniausiai suprantama kaip vyriausybinių institucijų veiksmai, kurių tikslas yra kurti sąlygas normaliam šeimų funkcionavimui; remti šeimas, siekiant padėti joms realizuoti savo funkcijas; skatinti šeimas ir jų narius atlikti savo funkcijas; išreikšti prioritetinį šeimos modelį. Tačiau paramos šeimai politikos reikšmė ir vieta įvairiose gerovės valstybėse yra skirtinga, skiriasi šeimos politikos prioritetai bei priemonės:

- Socialdemokratinio gerovės modelio šalims būdinga dviejų darbo užmokesčių paramos šeimai politika, kuriai svarbus lyčių lygybės užtikrinimas.
- Konservatyvaus – korporatyvinio modelio valstybėms būdingas bendras paramos šeimai tipas, kuri remia vyro-šeimos maitintojo ideologiją ir taiko tradicinių šeimos santykių išsaugojimo motyvą.
- Liberalaus modelio valstybių paramos šeimai politika orientuota į rinką, kurios vyraujanti ideologija yra būtent rinkos santykiai.

Tuo tarpu dabartinė valstybės teikiamos paramos šeimai politika Lietuvoje vis dar suprantama siaurąja prasme, orientuota į piniginės paramos šeimoms, augančioms vaikus, vystymą. Nors šalyje pakanka strateginių dokumentų, kurie tiksliai ir aiškiai pristato šeimos raidos ir šeimos gyvenimo sąlygų situaciją. Dauguma šiuose dokumentuose numatytų tikslų ir veiksmų kryptių yra orientuotos į dabartines Lietuvos šeimos problemas, derina šiuolaikinį požiūrį į šeimos politiką. Tačiau kita vertus, opia problema išlieka šių tikslų, uždavinių realizavimas.

Moterų požiūrio į valstybės teikiamą paramą šeimai tyrimas leidžia formuoti šias išvadas:

1. H1 – „Moterys, auginančios vaikus, informaciją apie valstybės teikiamą paramą šeimai gauna iš formalių šaltinių“ – pasitvirtino. Nepaisant to, kad „populiariausias“ informacijos apie paramą šeimai šaltinis yra draugai/pažįstami, tačiau didžiausią lyginamąjį svorį turi žiniasklaidos priemonių grupė.
2. H2 – „Žemesnio išsimokslinimo respondentės dažniau paramos šeimai politiką vertina neigiamai“ – nepasitvirtino. Nors gautų duomenų procentinės išraiškos rodė, kad respondentės, turinčios žemesnį išsimokslinimą, paramos šeimai politiką dažniau vertina neigiamai, tačiau apskaičiuotas Chi kvadrato kriterijus rodo, kad procentų skirtumas žemesnio išsimokslinimo respondenčių imtyje yra statistiškai nereikšmingas.
3. H3 – „Moterys iš nepasiturinčių šeimų valstybės teikiamą paramą šeimai vertina kaip nepakankamą“ – nepasitvirtino. Apskaičiuotas Chi kvadrato kriterijus rodo, kad procentų skirtumas nepasiturinčių respondenčių imtyje yra statistiškai nereikšmingas.

4. H4 – „Moterys iš pasiturinčių šeimų dažniau naudojasi įvairiomis šeimai teikiamomis lengvatomis darbovietėje“ – pasitvirtino. Itin ryškūs skirtumai tarp skirtingos finansinės padėties šeimų stebimi lankstaus darbo grafiko ir galimybių dirbti ne visą darbo dieną atveju.
5. H5 – „Kuo žemesnis šeimos pragyvenimo lygis, tuo dažniau sprendime turėti vaikų dominuoja paramos šeimai faktorius“ – pasitvirtino, nes penktadalis respondenčių iš nepasiturinčių šeimų patvirtino, kad parama šeimai turėjo įtakos apsisprendimui susilaukti vaikų, o pasiturinčiųjų grupėje tokio požiūrio laikėsi kur kas mažiau moterų.

Santrauka

Paramos šeimai politika – tai vyriausybinių institucijų veiksmai ir socialinių ekonominių priemonių kompleksas, skirtas šeimos struktūros ir gyvenimo kokybės modeliavimui. Šeimos politika pastaruoju metu sugrįžta į Europos valstybių socialinės politikos centrą. Vis daugiau šalių pripažįsta poreikį imtis aktyvių šeimos politikos veiksmų.

Lietuvoje pakanka strateginių dokumentų, kurie tiksliai ir aiškiai pristato šeimos raidos ir šeimos gyvenimo sąlygų situaciją. Dauguma šiuose dokumentuose numatytų tikslų ir veiksmų krypčių yra orientuotos į dabartines Lietuvos šeimos problemas, derina šiuolaikinį požiūrį į šeimos politiką. Tačiau kita vertus, opia problema išlieka šių tikslų, uždavinių realizavimas. Todėl dabartinė paramos šeimai politika Lietuvoje dažniausiai suprantama siaurąja prasme, orientuota į piniginę paramos šeimoms, augančioms vaikams, vystymą.

Siekiant užtikrinti šeimos gerovę Lietuvoje yra taikomos šios pagrindinės paramos šeimai priemonės: nėštumo, motinystės/tėvystės atostogos ir mokamos pašalpos, vienkartinė išmoka gimus kūdikiui, išmokos šeimoms su vaikais bei piniginė socialinė parama nepasiturinčioms šeimoms. Papildomai socialinė parama gali būti teikiama mokiniams iš mažas pajamas gaunančių šeimų. Tuo tarpu aprūpinimas būstu, lankstesnių užimtumo formų, vaikų priežiūros paslaugų plėtojimas, nepaisant tam tikrų pokyčių, vis dėlto išlieka problema.

Darbe pristatomas kiekybinis tyrimas, skirtas nustatyti moterų požiūriui į valstybės teikiamą paramą šeimai tyrimas. Pagrindinis tyrimo tikslas - ištirti, kaip Vilniaus mieste gyvenančios, vaikus auginančios moterys vertina valstybės teikiamą paramą šeimai. Tyrimas atskleidė, kad nepaisant išsimokslinimo ir finansinės padėties dažniausiai parama šeimai yra vertinama neigiamai ir kaip nepakankama. Tik nedidelė dalis moterų palaikė priešingą poziciją.

Tyrimo eigoje siekta nustatyti labiausiai vertinamas paramos šeimai formas. Gauti rezultatai liudija, jog finansinė parama šeimai ypač yra reikalinga pirmaisiais vaiko gyvenimo metais. Taip pat tyrimo rezultatai tik patvirtina, kad Lietuvoje trūksta lankstesnių užimtumo formų plėtojimo, padedančių derinti darbą ir pareigas šeimai. Todėl galime daryti prielaidą, kad Lietuvoje, ryškėja šiuolaikinės paramos šeimai poreikis, kur pagrindinės šeimos politikos priemonės turėtų būti orientuotos į vaiko gerovės užtikrinimą bei ypač aktyvių dviejų dirbančiųjų šeimos rėmimą.

Pagrindinės sąvokos: paramos šeimai politika, pagrindinės paramos šeimai priemonės, moterų požiūris į valstybės paramą šeimai.

Summary

Family support politics is the complex of governmental institution actions and social economical measures. These measures are intended to shape the structure and good quality life of family. Lately many European countries started paying more attention to the politics of the family. More and more countries recognize the importance and need of taking an active part in it.

There are enough delegated legislations which accurately and clearly define family development and situation of family life in Lithuania. Most of the objectives of those documents are oriented towards current family problems and deals with contemporary world view and politics of the family. On the other hand, realization of those objectives is still a problem in Lithuania. That is why contemporary family politics is understood in narrow meaning: that it is oriented only towards development of financial support to families that have children.

Seeking to ensure welfare of the families in Lithuania, government provides the following support: pregnancy, motherhood/ fatherhood vocations, benefits are paid, onetime payments are paid after the birth of the child, payments for families that have many children, payments and social support for needy families. Additional social support might be given to school children who are from families with lower income. In spite of all the changes some support forms are still problematic. For instance, provision of accommodation, child care services, more flexile work schedules.

Quantitative analysis defining women's view to support forms for family in Lithuania is presented in this thesis. The main objective is to find out what women living in Vilnius and raising children think about government's support for family. Research revealed that regardless of woman's education and financial status, support for family is evaluated negatively and it is thought that the support is not adequate. Only a small number of women thought differently.

This research was also designed to find out the most valuable family support forms. The results show that financial support is especially needed in the first years after the birth of the child. Also the results prove that it is important to create work places with flexible schedules so that working parents could combine work and family. That's why we can make assumptions that in Lithuania we have a need for contemporary family support forms, where main political measures would be oriented towards welfare of children from families with both working parents.

Main terms: family support politics, main family support forms, women's view to support forms for families.

Literatūra

1. Alcock P., Enskine A., May M. The student's companion to social policy. Malden (Mass.) : Blackwell Publishing, 2003.
2. Arnlaug L. Dirbantys tėvai ir socialinės gerovės valstybė: kintanti šeima ir politikos reforma Skandinavijoje. Vilnius: Eugrimas, 2006.
3. Bagdanavičius J. Socialinės sferos sociologija: teorinis metodologinis aspektas. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2005.
4. Bajoriūnas Z. Šeimos edukologija. Vilnius: Jošara, 1997.
5. Bajoriūnas Z. Šeimos ugdymo mokslas ir praktika: studijų knyga. Vilnius: Kronta, 2004.
6. Bernotas D., Guogis A. Socialines politikos modeliai: dekomodifikacijos ir savarankiškai dirbančiųjų problemos. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2003.
7. Bernotas D., Guogis A. Globalizacija, socialinė apsauga ir Baltijos šalys. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
8. Blebienė A. Lietuvos gyventojai ir šeima: per 15 atkurtos nepriklausomybės metų. Kaunas:[A. Blebienė], 2006.
9. Bryman A. Social research methods. Oxford : Oxford University Press, 2004.
10. Bryson L. Welfare and the state: who benefits? Houndmills: Macmillan, 1992.
11. Dromantienė L. Europos socialinio modelio problema integracijos procese // Socialinis darbas: mokslo darbai. 2004. Nr. 3(1). P. 14-23.
12. Fulcher J. Sociology. Oxford University Press, 1999.
13. Giddens A. Sociologija. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2005.
14. Guogis A. Socialinės politikos modeliai. Vilnius: Eugrimas, 2000.
15. Hass L., Wisensale S. K. Families and social policy: national and international perspectives. Binghamton (N. Y.): Haworth Press, 2006.
16. Young P. Mastering social welfare. Houndmills : Palgrave, 2000.
17. Jančaitytė R. Šeimos politika socialinės gerovės valstybėse // Filosofija. Sociologija. 2004. Nr. 4. P. 57-63.
18. Jančaitytė R. Šeimai palankios politikos įgyvendinimas Lietuvoje: problemos ir galimybės// Socialinis darbas. 2006. Nr. 5 (1). P. 30-37.
19. Kardelis K. Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Šiauliai: Liucilijus, 2005.
20. Kasnauskienė G. Demografijos pagrindai. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2006.
21. Leliūgienė I. Žmogus ir socialinė aplinka. Kaunas: Technologija, 1997.

22. Lietuvos gyventojų politikos strategijos metmenys. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, 2004.
23. Lietuvos gyventojai: struktūra ir demografinė raida. Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2006.
24. Maslauskaitė A. Lietuvos šeima: tarp rinkos ir politikos. Vilnius: Demokratinės politikos institutas, 2005.
25. Navaitis G., Požiūris į valstybės paramos šeimai veiksmingumą // Socialinis darbas: mokslo darbai. 2007. Nr. 6 (1). P. 44-48.
26. Seliokienė L. Šeimos pedagogika. Marijampolė: Marijampolės kolegijos leidybos centras, 2004.
27. Socialinis pranešimas 2005 – 2006. Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2006.
28. Stankūnienė V., Jasilionienė A., Jančaitytė R. Šeima, vaikai, šeimos politika, modernėjimo prieštaros. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, 2005
29. Stankūnienė V., Eudikienės V., Gruževskis B. ir kt. Paramos šeimai politika: samprata ir patyrimas. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, 2001.
30. Stankūnienė V., Jonkarytė A., Mitrikas A. A.. Šeimos transformacija Lietuvoje: požymiai ir veiksniai // Filosofija. Sociologija. 2003. Nr. 2. P. 51-58.
31. Stankūnienė V., Jonkarytė A., Mikulionienė S., Mitrikas A. A., Maslauskaitė A. Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai. Vilnius, 2003.
32. Šeimos politikos ir teisės iššūkiai Europoje. Vilnius: Lietuvos gėjų lyga, 2004.
33. Šeima ir gimstamumas Lietuvoje. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, 1997.
34. Tartilas J. Socialinės saugos pagrindai. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
35. Tidikis R. Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Vilnius: MRU leidybos centras, 2003.
36. Trumpai apie valstybės paramą šeimoms, auginančioms vaikus. Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos informacinis lankstinukas, 2007.09.19.
37. Uzdila J. V. Lietuvių šeimotyra: kritinė familistinė XX a. panorama: monografija. Vilnius: Lietuvos mokslas, 2001.
38. Vaitekūnas S. Lietuvos gyventojai per du tūkstančius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006.
39. Vaitkevičius R., Saudargienė A. Statistika su SPSS psichologiniuose tyrimuose. Kaunas: VDU leidykla, 2006.
40. Žmogaus Socialinė raida. Vilnius: Homo liber, 2001.

Elektroniniai dokumentai per interneto prieigas

41. Juškevičius T. Paramos šeimai politika turi būti svarbiais // *Laikas*, 2007 m. rugsėjo 7-13 d. Prieiga per internetą <http://www.laikas.net/2007/209nr/10.pdf> žiūrėta [2007 09 12].
42. Maslauskaitė A. Šeimos deinstitutionalizacija: raida, priežastys ir iššūkiai šeimos politikai. Prieiga per internetą <http://www.gay.lt/family/maslauskaite.pdf> [žiūrėta 2007 03 10].
43. Lietuvos statistikos departamento duomenys. Prieiga per internetą <http://www.stat.gov.lt/lt/>
44. Lietuvos nevyriausybinų organizacijų kreipimasis į Lietuvos Respublikos seimą *Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos bei paramos šeimai pagrindų įstatymo projekto*. 2007 m. spalio 9 d. Prieiga per internetą http://www.hrmi.lt/images/img/Kreipimasis_del_seimos_politikos_20071009_pataisytas.pdf [žiūrėta 2007 10 22].
45. Reingardė J. (Ne)apmokamas darbas: šeimai palanki darbo aplinka ir lyčių lygybė Europoje. Vilnius: Vytauto Didžiojo universitetas, Lygių galimybių plėtros centras, 2006. Prieiga per internetą http://www.dadcomehome.org/ci.admin/Editor/assets/ataskaita2006_LT.pdf [žiūrėta 2007 11 25].
46. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys. Prieiga per internetą www.socmin.lt
47. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenys. Prieiga per internetą www.sodra.lt

Dokumentai

48. Europos teisės departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos išvada *Dėl Lietuvos Respublikos paramos šeimai pagrindų įstatymo projekto Nr. XP-2526*. 2007 10 05, Nr. 10-18-752.
49. Lietuvos Respublikos Konstitucija // *Valstybės Žinios*. 1992. Nr. 33-1014.
50. Lietuvos Respublikos *Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas*. 2000 m. gruodžio 21 d. Nr. IX-110.
51. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas *Dėl nacionalinės demografinės (gyventojų) politikos strategijos patvirtinimo*. 2004 m. spalio 28 d. Nr. 1350.
52. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas *Dėl vaiko gerovės politikos koncepcijos patvirtinimo*. 2003 m. gegužės 20 d. Nr. IX-1569 // *Valstybės žinios*, 2003-05-30, Nr. 52-2316.

53. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas *Dėl vaiko gerovės valstybės politikos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2005-2012 metų plano patvirtinimo*. 2005 m. vasario 17 d. Nr. 184 // Valstybės žinios, 2005, Nr. 25-802.
54. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas *Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo. Projektas + koncepcija*. 2007 07 05 Nr. XP-2390.
55. Lietuvos Respublikos *Išmokų vaikams įstatymas*. 1994 m. lapkričio 3 d. Nr. I-621 // Valstybės žinios, 1994, Nr. 89-1706.
56. Lietuvos Respublikos *Valstybinių pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, įstatymo pakeitimo įstatymas*. 2004 m. gegužės 18 d. Nr. IX-2237.
57. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas *Dėl išmokų vaikams skyrimo ir mokėjimo nuostatų patvirtinimo*. 2004 m. birželio 28 d. Nr. 801.
58. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas *Dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės 2004 m. birželio 28 d. nutarimo Nr. 801 „Dėl išmokų vaikams skyrimo ir mokėjimo nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo*. 2006 m. spalio 17 d. Nr. 1013.
59. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas *Dėl Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatyme nustatytos išmokos vaikui mokėjimo*. 2007 m. rugpjūčio 8 d. Nr. 779.
60. Lietuvos Respublikos *Piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymas*. 2003 m. liepos 1 d. Nr. IX-1675 // Valstybės žinios, 2003, Nr. 73-3352.
61. Lietuvos Respublikos *Socialinės paramos mokiniams įstatymas*. 2006 m. birželio 13 d. Nr. X-686 // Valstybės žinios, 2006, Nr. 73-2755.
62. Lietuvos Respublikos *Paramos šeimai pagrindų įstatymo projektas*. 2007 09 18, Nr. XP-2526.
63. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas *Dėl nacionalinės demografinės (gyventojū) politikos strategijos šeimos gerovės įgyvendinimo 2008-2010 metų priemonių plano patvirtinimo*. 2007 m. rugsėjo 5 d. Nr. 948.
64. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos teisės departamento išvada *Dėl Lietuvos Respublikos seimo nutarimo „Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ projekto*. 2007 08 09 Nr. XP-2390.
65. Lietuvos Respublikos seimo narės M. A. Pavilionienės pasiūlymai *Dėl Lietuvos Respublikos seimo nutarimo Dėl valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo projektui (Nr. XP-2390) ir valstybinei šeimos politikos koncepcijai*. 2007 m. rugsėjo 19 d., Nr. XP-2390.

PRIEDAI

H2 „Žemesnio išsimokslinimo respondentės dažniau paramos šeimai politiką vertina neigiamai”

Chi-Square Tests (H2)

	Value	Df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	2,491	4	,646

a) 4 cells (40,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,18.

H3 „Moterys iš nepasiturinčių šeimų valstybės teikiamą paramą šeimai vertina kaip nepakankamą“

Chi-Square Tests (H4)

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	6,517	4	,164

a) 2 cells (20,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,88.

Požiūris į valstybės teikiamą paramą šeimai**ANKETA****Gerbiamoji,**

Valstybės parama šeimai yra viena svarbiausių sričių kuriant socialinę gerovę, užtikrinant šalies gyventojų bei šeimų gyvenimo kokybę. Ši apklausa skirta vaikų turinčioms moterims, joje prašoma pateikti savo nuomonę apie teikiamas lengvatas, finansinę paramą, vaikų priežiūros paslaugas ir pan. Jūsų atsakymai padės įvertinti dabartinės paramos šeimai politikos efektyvumą, esamus privalumus bei trūkumus.

Anketa yra anoniminė, o surinkti duomenys bus panaudoti apibendrintai. Prašome atidžiai perskaityti klausimus, o Jums tinkamo atsakymo variantą apibraukti ratuku arba parašyti savo nuomonę. Iš anksto dėkojame už dalyvavimą apklausoje bei nuoširdumą!

1. Prašome pasakyti, ar Jums pakanka informacijos apie valstybės teikiamą paramą šeimai?

1. Taip
2. Ne
3. Sunku pasakyti

2. Prašome pasakyti, kur Jūs gavote daugiausiai informacijos apie paramą šeimai? Prašome pažymėti visus tinkamus atsakymo variantus.

1. Iš Sodros darbuotojų
2. Iš Savivaldybės darbuotojų
3. Iš socialinių darbuotojų seniūnijoje
4. Iš draugų, pažįstamų
5. Iš kolegų
6. Spaudoje
7. Per radiją/ televiziją
8. Internete
9. Kita (parašykite)

3. Apibendrintai įvertinkite visą valstybės teikiamą paramą šeimai:

1. Vertinu labai gerai
2. Vertinu gerai
3. Vertinu nei gerai, nei blogai
4. Vertinu blogai
5. Vertinu labai blogai

4. Prašome įvertinti įvairias išmokas ir kt. besilaukiančioms, vaikus auginančioms šeimoms. Ar ši parama yra reikalinga Jūsų šeimai? Savo vertinimus pateikite kiekvienoje eilutėje.

	Labai reikalinga	Reikalinga	Sunku pasakyti	Nereikalinga	Visiškai nereikalinga
1. Vienkartinė išmoka nėščiai nedirbančiai moteriai, kuri pagal <i>Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą</i> neturi teisės gauti motinystės pašalpos	1	2	3	4	5

	Labai reikalinga	Reikalinga	Sunku pasakyti	Nereikalinga	Visiškai nereikalinga
2. Motinystės išmokos nėščiai moteriai, kuri apdrausta <i>Ligos ir motinystės socialiniu draudimu</i>	1	2	3	4	5
3. Vienkartinė išmoka gimus kūdikiui	1	2	3	4	5
4. Išmokos už vaiką iki 1 metų	1	2	3	4	5
5. Išmokos už vaiką nuo 1 iki 3 metų (1-2 vaikus auginančioms šeimoms)	1	2	3	4	5
6. Išmokos už vaiką nuo 1 iki 3 metų (3 ir daugiau vaikų auginančioms šeimoms)	1	2	3	4	5
7. Išmokos už vaiką nuo 3 iki 12 metų (1-2 vaikus auginančioms šeimoms)	1	2	3	4	5
8. Išmokos už vaiką nuo 3 iki 18 metų ir vyresnius, kol jie baigs dieninę mokymo įstaigą, bet ne ilgiau kaip iki 24 metų (3 ir daugiau vaikų auginančioms šeimoms)	1	2	3	4	5
9. Pašalpa vaikus auginančioms nepasiturinčioms šeimoms, kuri priklauso nuo šeimos pajamų dydžio	1	2	3	4	5
10. Parama mokiniams iš nepasiturinčių šeimų	1	2	3	4	5
11. Mažesnis pajamų mokestis šeimoms, auginančioms nepilnamečius vaikus	1	2	3	4	5

5. Prašome Jūsų įvertinti darbovietėje teikiamas lengvatas vaikų besilaukiančioms, juos auginančioms moterims/ šeimoms. Ar Jūs pasinaudojote šiomis lengvatomis? Savo vertinimus pateikite kiekvienoje eilutėje.

	Pasinaudojau	Galiu pasinaudoti, bet nepasinaudojau	Negaliu pasinaudoti ir nepasinaudojau
1. Vaiko priežiūros atostogos iki vaikui sueis 1 m. (dirbančioms moterims)	1	2	3
2. Vaiko priežiūros atostogos, kai vaikas yra nuo 1 iki 3 m. (dirbančioms moterims)	1	2	3
3. Lankstus darbo grafikas tėvams, auginantiems mažamečius vaikus	1	2	3
4. Galimybės dirbti ne visą darbo dieną vaikus auginantiems tėvams	1	2	3

6. Prašome įvertinti Vilniuje teikiamų vaikų priežiūros paslaugų prieinamumą finansine prasme. Savo vertinimus pateikite kiekvienoje eilutėje.

	Prieinama ir pasinaudojau	Prieinama, bet nepasinaudojau	Neprieinama ir nepasinaudojau	Sunku pasakyti
1. Lopšeliai vaikams iki 3 metų	1	2	3	4
2. Darželiai vaikams nuo 3 metų iki mokyklinio amžiaus	1	2	3	4
3. Mokyklinio amžiaus vaikų priežiūros organizavimas iki pamokų	1	2	3	4
4. Mokyklinio amžiaus vaikų priežiūros organizavimas po pamokų	1	2	3	4
5. Mokyklinio amžiaus vaikų priežiūros organizavimas mokyklinių atostogų metu	1	2	3	4

7. Prašome įvertinti Vilniuje teikiamų vaikų priežiūros paslaugų kokybę. Savo vertinimus pateikite kiekvienoje eilutėje.

	Labai palankiai	Palankiai	Nei palankiai, nei nepalankiai	Nepalankiai	Labai nepalankiai
1. Lopšeliai vaikams iki 3 metų	1	2	3	4	5
2. Darželiai vaikams nuo 3 metų iki mokyklinio amžiaus	1	2	3	4	5
3. Mokyklinio amžiaus vaikų priežiūros organizavimas iki pamokų	1	2	3	4	5
4. Mokyklinio amžiaus vaikų priežiūros organizavimas po pamokų	1	2	3	4	5
5. Mokyklinio amžiaus vaikų priežiūros organizavimas mokyklinių atostogų metu	1	2	3	4	5

8. Prašome pasakyti, ar Jūs augindama vaiką(-us) susiduriate (susidūrėte anksčiau) su žemiau išvardintais sunkumais? Prašome žymėti kiekvienoje eilutėje.

	Taip	Ne	Sunku pasakyti
1. Finansinės problemos	1	2	3
2. Sunkumai įsigyjant/įsirengiant būstą	1	2	3
3. Sunkumai siekiant išsimokslinimo	1	2	3
4. Sunkumai derinant pareigas šeimai ir darbą	1	2	3
5. Santykių problemos su vyru	1	2	3
6. Sunkumai siekiant karjeros	1	2	3
7. Kita (parašykite)	1	2	3

9. Prašome pasakyti, kaip Jūs įvertintumėte šiuo metu Lietuvoje teikiamą valstybės paramą šeimai?

1. Visiškai pakankama
2. Pakankama
3. Sunku pasakyti
4. Nepakankama
5. Visiškai nepakankama

10. Prašome pasakyti, ar šiuo metu teikiama parama šeimai turėjo įtakos Jūsų apsisprendimui turėti vaikų?

1. Taip
2. Iš dalies taip
3. Ne
4. Sunku pasakyti

11. Kaip manote, ar esant žemiau išvardintoms sąlygoms daugiau šeimų/ moterų nuspręstų auginti vaikus? Prašome žymėti kiekvienoje eilutėje.

	Taip	Ne	Sunku pasakyti
1. Ilgesnės apmokamos vaiko priežiūros atostogos	1	2	3
2. Didesnės galimybės dirbti pagal lankstų grafiką	1	2	3
3. Didesnės galimybės dirbti ne pilną darbo dieną	1	2	3
4. Didesnės išmokos	1	2	3
5. Papildomos išmokos	1	2	3
6. Prieinamos kainos lopšeliuose	1	2	3
7. Prieinamos kainos darželiuose	1	2	3
8. Prieinamos popamokinių būrelių kainos mokyklinio amžiaus vaikams	1	2	3
9. Prieinamos moksleivių stovyklų (užimtumo) kainos atostogų metu			
10. Gausesnės priežiūros paslaugos mokyklinio amžiaus vaikams	1	2	3
11. Būsto įsigijimo lengvatos	1	2	3
12. Kita (parašykite)	1	2	3

12. Jūsų amžius:

1. 18-25 m.
2. 26-31 m.
3. 32-39 m.
4. 40-47 m.
5. 48-55 m.
6. 56-63 m.
7. 64 m. ir daugiau

13. Jūsų šeimyninė padėtis:

1. Netekėjusi
2. Susituokusi, gyvenu kartu su sutuoktiniu
3. Susituokusi, gyvenu atskirai be sutuoktinio
4. Gyvenu kartu su nuolatinio partneriu
5. Išsiskyrusi
6. Našlė
7. Kita (parašykite)

14. Prašome parašykite, kiek Jūs turite vaikų?

15. Prašome pasakyti, kas prižiūri Jūsų vaiką(-us) tuo metu, kai Jūs negalite jo (ją) prižiūrėti? Prašome pažymėti visus tinkamus atsakymo variantus.

1. Nuolat prižiūriu pati
2. Prižiūri vyras/ partneris
3. Prižiūri giminaitė(-is)
4. Prižiūri auklė
5. Vaikas lanko lopšelį
6. Vaikas lanko darželį
7. Vaikas lanko mokyklą
8. Kita (prašome parašyti)

16. Jūsų išsimokslinimas:

1. Pradinis
2. Pagrindinis
3. Vidurinis/ spec. vidurinis
4. Aukštesnysis (technikumas)
5. Aukštasis (universitetinis, neuniversitetinis)
6. Neturiu išsimokslinimo

17. Jūsų dabartinis užimtumas:

1. Dirbu visą darbo laiką (visą darbo dieną/savaitę)
2. Dirbu dalį darbo dienos/savaitės, savo noru
3. Dirbu dalį darbo dienos/savaitės ne savo noru (verčiant aplinkybėms)
4. Visai nedirbu

18. Kaip Jūs įvertintumėte savo šeimos finansinę padėtį? Pasirinkite vieną atsakymo variantą.

1. Nesuvedame galų, gyvename skolon
2. Gyvename sunkiai, nuo atlyginimo iki atlyginimo
3. Lėšų pakanka tik kasdieninėms išlaidoms, tačiau nusipirkti net būtinus drabužius sunkoka, tenka skolintis, atidėti po truputį pinigų iš kiekvienos algos
4. Pinigų trūksta tik tokiems pirkiniams kaip automobilis, butas, namas ir pan.
5. Viskam užtenka
6. Sunku pasakyti

Dėkojame už atsakymus!

H5 „Kuo žemesnis šeimos pragyvenimo lygis, tuo dažniau sprendime turėti vaikų dominuoja paramos šeimai faktorius“

Chi-Square Tests (H5)

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	13,233	3	,004

a) 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 5,65.

H4 „Moterys iš pasiturinčių šeimų dažniau naudojasi įvairiomis šeimai teikiamomis lengvatomis darbovietėje“

Ar Jūs pasinaudojote vaiko priežiūros atostogomis iki vaikui sueis 1 m.? * k18grup

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	7,669	2	,022

a) 2 cells (33,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 3,27.

Ar Jūs pasinadojote vaiko priežiūros atostogomis, kai vaikas yra 1-3 m. amžiaus? * k18grup

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	5,274	2	,072

a) 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 11,77.

Ar Jūs pasinadojote lanksčiu darbo grafiku tėvams, aug. mažamečius vaikus? * k18grup

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	8,055	2	,018

a) 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 13,66.

Ar Jūs pasinaudojote galimybėmis dirbti ne visą darbo dieną mažamečius vaikus aug. tėvams? * k18grup

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	9,735	2	,008

a) 0 cells (,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 5,73.